

ნაშრომი

3

ჩემი შენიშვნები: რუსთაველის გარშემო.-ქართული ბიბ-
ლია მე-VI საუკ.: აღწერა, ტექსტები, ლექსიკონი.

ტფილისი

ელექტ.-მბეჭდ. ს. მ. ლოსაბერიძისა. მოსკოვის ქ., საკ. სახლი № 5.
1910

ჩემი შენიშვნები

XXIV *)

რუსთაველის გარშემო.

I

ა. ვეფხის-ტყაოსნის შესწავლის გამო.

წლეულს შესრულდა ორასი წელიწადი მას აქეთ, რაც
ვახტანგ VI შჯულმდებელმა დაიწყო. „ვეფხის-ტყაოსნის“ კრი-
ტიკული შესწავლა, მისი „დედნის“ ძებნა, და გამოსცა კიდევ
თავის საკუთარ განმარტებით.

აქ რა მოსახსენებელნია ისინი, რომელნიც სამღვდელო
დასთან ერთად უარყოფდნენ უკვდავ ქმნილებას და თეიმუ-
რაზ I-ის პირით უსაყვედურებდნენ შოთას: „ყოველი არსი
შეგიყრია, დაბალი და მაღალიცა, რაც ენაა, ყველა გიხმა-
რია, სომხური და თათრულიცა, შემოგიღია ენა ჯავახური.
საღმრთო სწავლით არ ხარ გაბრძნობილი, საერო მოგინახავს,
არა გჯერა ქალწულს ქალწულობით ძე ეშობოს (იხ. „არჩი-
ლიანი“). ანტონი კათალიკოზმა ხომ სიტყვა მოკლედ მოშ-
ჭრა: შოთა „ამაოდ დაშვრა, საწუხ არს ესე!“

მეფე-გამომცემლის აზრით ვეფხის-ტყაოსანი არის „უგბი-
ლთა ფრიად სასწავლო, გონიერთ გულთა დასათმენი, საღვთო
და საერო, ვისაცა აქვს სმენა გულსა, – უსწავლელსა სიბრძნეს

*) წინა შენიშვნები იხ. ჩვენს წიგნში „ქართული მწერლობა“.

– 4 –

მისცემს, გონიერსა გულს უსრულსა. (მისი გამოც. ბოლო-სიტყვაობა). მეფე ვახტანგი დარწმუნებულია, რომ ვეფხი ტყში შექებულია თამარ მეფე) რომ ამ პოემის „ამბავი თვითონ მგოსანს გაუკეთებია“:

ასეთისავე აზრისანი არიან ჩუბინაშვილი, ბროსსე, პლ. იოსელიანი, აკაკი, ი. ჭავჭავაძე და მრ. სხ. ბროსსე ამბობს: „ნათლიად ჩანს, შოთას თვით შეუთხზავს ზღაპარი ესე, უფრო თამარ მეფის ქებისთვის და თვისი ქმნილება დაუწერია შეთანხმებით საქართველოს მოთხრობისა“.

პატივცემული ა. ს. ხახანაშვილიც ამავე აზრისაა, მხოლოდ იგი დარწმუნებულია, რომ „ხალხში ნაწყვეტ-ნაწყვეტად დარჩენილი ლექსები მგოსანმა ლიტერატურულ პოემად გარდაქმნა“.

არის ჯგუფი მწერლებისა, რომელნიც ამტკიცებენ, „ვეფხისტყაოსნის“ აღნაქვის ამოღებულიაო სპარსულ ზღაპრი-დამა (ანუ „ზღაპრებიდამ“, როგორც 20 ენკ. საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზ. კრებაზე გვაუწყა ი. აბულაძემ და ა. ს-ლიც დაეთანხმა), რომ მასში ქართული არა არის-რაო, თვით წიწა და უკანა სიტყვაობანიც (დ. კარიჭაშვილის სიტყვით) რუსთაველს არ ეკუთვნისო.

ნ. ი. მარრი 20-ის წლის წინად ჰკითხულობდა („თეატრი“, 1890, № 12): „ვინ დაგვიმტკიცა, რომ რუსთაველი ცრუობს და ვეფხისტყაოსანი სპარსულითგან არ არის გადმოსარგმნილი? მე სრულ ჭეშმარიტებად მიმაჩნია რუსთაველისავე სიტყვები, რომ მას სპარსულითგან ამბავი უნდა გაეღქსოს. რავდენად შესცვალა დედანი პოეტმა, გაავრცელა ან შეამოკლა, ამაზედ სჯა მხოლოდ მაშინ შეგვეძლება, როცა სპარსული დედანი აღმოჩნდება, რის იმედს ჯერ არ ვკარგავ“. დღეს კი იგივე მკვლევარი ამ დედნის შესახებ განმარტავს (Тексты и раз., кн. XII, გვ. X-სა), რომ სპარსულ დედანს ჩვენამდე არ მოუხწევიაო სრულიად და თვითონ შოთას ამ სპარსულ დედნის შესახებ კი არ გვამცნევსო, არამედ მის ქართულ პროზით თარგმანზე, რომელსაც ხელითხელ საგოგ-

– 5 –

მანებელ მარგალიტად სთვლისო თვითონვე. უნდა ვიფიქროთ, რომ იგივე მოთხრობა სპარსულ დედანში, ალბად, გაღქსილში, უმეტეს ღირსებისა იქნებოდა და არა ნაკლებ მნიშვნელობისაო. მკვლევარი, რაღა თქმა უნდა, ეწინააღმდეგება იმ ყალბ აზრს, რომ, ვითომ, წინასიტყვაობა ვეფხისტყაოსნისა არ ეკუთვნოდეს თვით რუსთაველს (იქვე, გვ. IV-V).

ამდენი არევ-დარევა აზრებისა და წინაუკმობა შესახებ ერთისა და იმავე თხზულებისა, ჩემის ფიქრით, აიხსნება მით,

რომ მსუბუქად ვეკიდებით იმ წმინდა ეროვნულ საუნჯეს, რომელსაც, როგორც ამგვარს, თანამდებ ვართ ხელეყოთ არა თუ მარტო მოწიწებითა და მოკრძალებით, არამედ დაზურგულნი პაშტა სამზადისითა და ცოდნით. ვხმარობ პაშტას, რადგან სრულის ცოდნის ქონა ქართულ-მეტყველებისა დღეს თითქმის შეუძლებელია, რადგან არ გვაზადია საკუთარი სამეცნიერო აკადემია, არ გვაქვს კაი ლექსიკონები, არ გამოგვიცია ქართ. ბიბლია და სხ. წიგნები, არ შეგვისწავლია ქართული ენა და კილოკავები, არ გამოგვიცია საგმირო და სახალხო ნაწარმოებნი, არ გვაქვს ხელში მეცნიერულად შემუშავებული ისტორია ქართველ ერისა, მისი კანონმდებლობა და ეგვიტარო საბუთები მის ცხოვრებისა და ყოფაცქევისა ცნობაში მოყვანილი, განმარტებულ-განმარცვლული არ მოგვეპოვება.

ყველა აქედგან პაშტა ნაწილი მაინც შევისწავლოთ და ისე ვიკადროთ ვეფხის-ტყაოსნის განქიქება. იგი ნორჩი არ არის. შვიდასის წლის ძეგლია. შვიდის საუკუნის კანდელი მოჭირნახულე ერისა. მოვეპყრათ სიწმინდეს პატივით, საკმაო მასალითა და დაკვირვებით შევუდგეთ მისს დაფასებას და თუ მიუდგომელმა კრიტიკამ შეუძლებელი შესაძლო ჰყო და დაამტკიცა მისი გარმიანულობა, ჩვენც დავმორჩილდეთ ჩვენს უბედო ბედს და გულისტკენით ვთქვათ: ჩვენი შარავანდოსანი ბრწყინვალე კანდელი ამიერიტგან გამკრთალდა! მაგრამ, ვიმეორებ, ამის დამტკიცება ხომ შეუძლებელია.

– 6 –

ბ. რუსთაველის განმქიქებელნი.

ჩვენს შეკითხვაზე (ივერია 1899, № 3) „ვეფხის-ტყაოსნის ყალბ ადგილებს“ ავტორმა გულახდილად გვიპასუხა (იქვე, № 34: „რუსთაველის წინა დროის სალიტერატურო ენა არ შემისწავლია, – რაიცა, ღვთის წინაშე, მართალია.

„ეს აღსარება სწყვეტავს ჩვენსა და ა. ს – ლის შორის ამტყდარ კამათს შესახებ ვეფხ.-ტყაოსნის ყალბ ადგილებისათჳო, ვწერდი მე პასუხად (იქვე, № 47): რუსთაველის წინა დროის სალიტერატურო ენის შეუსწავლელობა მოასწავებს მაშინდელ საგმირო, საფილოსოფოსო, სასულიერო და საისტორიო ნაშთების შეუსწავლელობას და უამისოდ ვეფხის-ტყაოსანში ყალბ ადგილების გამოცნობა ყოვლად შეუძლებელია, ვფიქრობდი მე, და ვასახელებდი მაგალიტებს, თუ ამგვარ ცნობების უქონლობის გამო სხვა ავტორები როგორ შესცდნენ, ნანას ბიძა „ხუარა“ როგორ აქციეს ხუარასნელად („ხუარა სნელ იყო“ – ხუარასნელ იყო!), ერთურთზე შორი-შორს მყოფ სასიძო-სასძლოს წმინდა ამერიკული ჯვარწერა როგორ მითვალეს მამაკაცის მამაკაცზე დაქორწინებად და სხ. შემდეგ განვაგრძობდი:

„ვეფხის-ტყაოსნის“ ერთი ცალი გადაწერილია 1646 წელს ეს არის ყველაზე ძველი თარიღიანი ეკზემპლიარი.

როგორი იყო იგი დაწერის წელს, რაოდენის სინამდვილით გადმოიწერებოდა მისი პირი, სად ინახებოდა დედანი, რომელი ვარიანტით ვრცელდებოდა იგი? ყოველივე ეს დაფარულია. მაგიერად „ოქროს საუკუნეს“ სხვა ნაშთები ბევრია გადარჩენილი. მე X-XII საუკუნეში ფრიად გაძლიერდა ქართული მწერლობა. ღვთისმეტყველება, ფილოსოფია, ისტორია, პოეზია, ხელოვნება, რომანებისა და პოემების წერა, თარგმნა, ხუროთმოძღვრება უმაღლესს ხარისხამდე ავიდა. ქართველ მგოსნებმა სხივ-შარავანდედით შემოსეს კავკასიონი. ვეფხისტყაოსანი ცის ნატეხივით არ მოეჩვენა საქართველოს. ამისთანა დიდი თხზულება განყენებულად არ იბადება. გენი-

- 7 -

ოსობა ერთის კაცისა საკმაო არ არის შესაქმნელად „წყობილ მარგალიტისა“. შოთაზედ უმდარესის ენით არ სწერდნენ მოსე ხონელი, სარგის თმოგველი, იოანე შავთელი. საუნჯე ქართულის ენისა მე X-XI საუკუნეში უკვე იყო შემოკრებილი. ამ მხრივ დიდი ამაგი დასდეს სამშობლოს პარხალის, (ზარზმის, ხანძთის, არსენ-წმინდის (ლეჩხუმშია და იქ მარხია წმ. მაქსიმე აღმსარებელი), ტბეთის, ბანას, ათონის, გრემ-იყალთოს, მცხეთის მოღვაწეთ. ყველა ამას შესწავლა უნდა. ამას გარდა, ვეფხის-ტყაოსანი რახან არის ისტორიული თუ ისტორიულს აღნაქვსზე აგებული პოემა, ამიტომ პოემის განქიქების წინაღ განმქიქებელმა ჯერ უნდა შეისწავლოს მაშინდელი დროის ისტორიაც. და ყველა ამის შემდეგ, ჩემის აზრით, შეიძლება საჭირნახულო საქმეს შევუდგეთ და „პსიხოლოგიურის სინამდვილით“ შევისწავლოთ თვით „მარგალიტი ობოლიც“.

თუ რავდენად მართალი ვიყავით, ამას რომ ვწერდით, ახლავე, ალბათ, გამოჩნდება.

ა. წ. კითხვის საზოგადოების მიერ გამოც. ვეფხის-ტყაოსანში (კარიჭ. რედაქ-ით) სიტყვა **პაშტა** (ტაეპი 406) განმარტებულია **პატარა**-დ ბ-ნ ი. აბულაძის განმარტებით (მე XII ს. ქ. მწ. ხას. და რუსთ. ვეფხის-ტყაოსანი, გვ. 145) პაშტა არის (pasta=პაწა – ცოტა, პატარა. თვით ნ. ი. მარრიც პაშტა-ს პატარად თარგმნიდა და ახლა კი (Т. и раз., XII, 26) **ბევრად** მიიჩნიათ ნამდვილად კი პაშტა არც ერთია და არც მეორე. ცოცხალი ქართული ენა საინგილოში ცხადად გაარჩევს ცნებებს:

სულ მცირე: პიწა (ბეწო) – პიწწა – პიწიწა (პაწაწა, პაწია)

მცირეზედ მეტი: პატა, პატატა, პატრა, ცოტა

ცოტაზე მეტი: პაშტა

პაშტაზედ მეტი: ბევრი.

ამის მიხედვისამებრ გაირჩევა დროც

- 8 -

1. პიწა ხანი, 2. პატა ხანი, 3. პაშტა ხანი, 4. ბევრ ხანი.

პაშტა ნიშნავს საკმაოს და უდრის რუსულს ДОСТАТОЧНЫЙ, ЗНАЧИТЕЛЬНЫЙ, ДОСТАТОЧНО. ინგ. „ომი მოსულამდინ პაშტა ხან გაუდა=ДО ЕГО ПРИХОДА ПРОШЛО ДОСТАТОЧНО ВРЕМЕНИ. პაშტა თეთრ ჰქონდაყ=ИМЬЛИ ДОСТАТОЧНО ДЕНЕГЪ“. პაშტა ხანს ჩონსა დარჩენენ. – პაშტა გზად გოდართ.

მარრი გვაუწყებს (Т. II раз., XII, გვ. 26), იმერხევის კილოზედ პაშტა ბევრს ნიშნავსო. ფრიად საყურადღებოა ეს, თუ ვისმე გაუგებარს შეცდომაში არ შეუყვანია პატივცემული მკვლევარი სიტყვის პაშტას მნიშვნელობის ჩაწერის დროს.

ბ. სირა: კარიჭაშვილით „სირა ნაცვლად სიტყვისა სირი – ჩიტის“. აბულადით: „სირა=(სირი) – პატარა ფრინველი, ჩიტი“. ეს სირა კი სულ სხვა სიტყვაა და არა პატარა ფრინველი, ჩიტი! სირა ინგ. ნიშნავს ჯერს, რიგს. მისი ბარია, როგორც მარრმაც ახსნა, ბერძნ. σείρα (იონური.σείρη) საბელი, ჯაჭვი, კატილორია, უღელი. საკმაოა კაცმა წაიკითხოს ფილოსოფოს პეტრიწის „კავშირი“ პლატონურისა ფილოსოფიისა (იხ. ჩვენს „ქართულ მწერლობაში“), რომ გაიგოს სირას ნამდვილი მნიშვნელობა. მას ზედმიწევნით განმარტავს აგრეთვე საბა ორბელიანიც. აბულადეს სიტყვით ვეფხის-ტყაოსნის 310-სა და 864 ტაეპებში ვითომ ერთნაირად (სირად – ჩიტად) იყოს ნახმარი სიტყვა სირა. შეუნდობელი შეცდომაა. შეადარე:

ტ. 310: „ჭირად არ მიჩნდის ლომისა მოკვლა მართ ვითა სირისა“. აქ სირი მართლაც ნიშნავს ჩიტს, პატარა ფრინველს და ამავე მნიშვნელობით იხმარება სახარებაშიაც (მათე, 10, 29).

ტ. 864: „დამშლიან ჩემნი კავშირნი, შეჰრთვიან სულთა სირასა“. აზრი უცხადესია. მარრი მას ასე თარგმნის: „Разложились мои элементы и присоединились къ семьѣ (sira) душѣ“. მე კი ასრე განვმარტავ: დამშლიან ჩემნი კავშირნი და შემრთვიან მკვდრების რიგს, წესს. სწორეთ ამაზეა ლაპარაკი მთელს ტაეპში: გეტყვი

– 9 –

მართალსა: სიკვდილი მახლავს, დამეხსენ, ხანსა-ლა დავყოფ მცირესა..., დამშლიან ჩემნი კავშირნი და სხ.

გ. სიტყვა ხეული (ტ. 4): კარიჭაშვილით „ხესავით ამოსული“, აბულადით – resp. ხებული, სობილი, ნასობი“, მარრით – раздереть, букв. раздирая (Т. и раз., XII, 28) ა. ს – ლით მთელი ეს მე-4 ტაეპი ყალბია, რუსთაველს არ ეკუთვნის. ამგვარივე აზრისაა თვით კარიჭაშვილიც, რადგან, როგორც ვთქვით, ის ვეფხ. ტყ. მთელს წინასიტყვაობას რუსთაველს არ მიაკუთვნებს. რაც შეეხება ფორმას ხეული, იგი ვერც ერთს მკვლევარს, ჩვენის ფიქრით, სისწორით ვერ განუმარტავს. არის ქართულში ზმნა ხევა: ა) გახევა, გაგლეჯა, ბ) დახევა, მაგ.)უკან დაიხია" და გ) გახევა, თხლეშა, მირტყმა, დრუზვა. ამ უკანასკნელის მნიშვნელობით უხმარია

რუსთაველს ამ ზმნის ვნების მიმღეობა ხეული – მირტყმული, დრუზული. იგი ამნაირადვე დღესაც იხმარება ინგილ. და სხ. ცოცხალს მეტყველებაში. შეად.

მარრით: ვინცა ისმინოს, დაესვას გულსა ლახვარი ხეული! Копье, вонзившись, раздереть сердце того, кто услышит те песни букв. Кто услышит, во сердце того вонзится копье, раздирая (გვ. 28).

ვიმეორებთ, აქ „раздереть“, „раздирая“ უადგილოა, რადგან ხეული ნიშნავს მირტყმულს, თხლემილს და ლექსიც ბუკვალბო-დ ასრე უნდა ითარგმნოს: „И кто услышит, во сердце того вонзится копье пушенное“ („უდარენბო“ არ იხმარება).

დ. მარრით ხევა და ხება ნიშნავს раздереть (იქვე, გვ. 28) და ამიტომ თარგმნის:

ტ. 506: „გულსა მე ლახვარ ხებული=сн сердцемъ разодраннымъ копьемъ; ტ. 516: „რა ლახვარი გულსა მეხოს „если копье раздереть мое сердце“. აქ ყველგან ჩვენის ფიქრით, „раздереть“, „разодраннымъ“ კი არ არის, არამედ კოსნეტსა (მეხოს), прикоснется და სხ.

– 10 –

ტ. 516, 4. „მაშა მაშინ როგორ დავრჩე, რა ლახვარი გულსა მეხოს!“ აქ მეხოს არის იგივე შემეხოს. როგორღა ვიცოცხლებ, თუ გულს ლახვარი შემეხობო. ვერ წარმოგვიდგენია, აქ სად არის გლეჯა, ხევა, раздирать, раздереть! დღესაც ჩვენ ვამბობთ: ისეთ-ისეთები გადმომკრა (საუბარში, ლაპარაკში), სწორეთ გულს ლახვარით დამესო, მომხვდაო.

ე. სალა (ტ. I316: „მისნი ვერ გასძლნეს პატიჟნი ვერ კაენ, ვერცა სალამან“). კარიჭაშვილი განმარტავს, რომ კაენი და სალა ძველ აღთქმაში მოხსენებული პირებიაო; კაენმა, მართლაც, ბევრი მწუხარება (პატიჟი) გამოიარაო, ხოლო სალას რომ რაიმე პატიჟი შეხვედროდეს, ეს კი არსაითგან ვიცითო და მისი სახელი აქ, ჩვენის აზრით, მხოლოდ რითმის მოსაწყობად არის მოტანილიო (გვ. 290).

ბ-ს აბულადმეს ეს კაენი მიაჩნია აბელის ძმად, ხოლო სალა კი კლდედ („სალა, რომელსაც შეცდომით სთვლიან საკუთარ სახელად) ვიღაც სალად, მაშინ, როდესაც ცხადია, აქ სალა კლდეს ნიშნავს“-ო (იქვე, გვ. 182).

მარრი უახლოვდება ჭემმარიტებას, როდესაც ექვობს, რომ, ვითომ, კაენი და სალა ყოფილიყვნენ ძველის აღთქმის გმირები. მაგრამ თვითონაც უკიდურესობაში ვარდება, როდესაც სალას, თითქმის, მიიჩნევს სპარსულ რომანის „სალამან და აბსალის“ გმირად სალმანად. ეს უკანასკნელი რომ ყოფილიყო, მაშინ რუსთაველი დასწერდა სალმან მან-ს და არა სალამან-ს. საკმაოა წავიკითხოთ „როსტომიანი“ (შაჰნამე), რომ გავიგოთ, ვინ არის სალა. ეს სალა იყო მამა გმირის როსტომისა და, მაშასადამე, არ ყოფილა არც სალმანი, არც კლდე და არც სრულიად უცნობი ჩვენთვის

და „რიტმისთვის მოტანილი“ სახელი!

ჩახრუხადის „თამარიანში“ ცხადად არის ნათქვამი, რომ „სალას საღმობად უჩნსვე და ღმობად სხვათათვის კელქმნა ლხინ უნახევად“. ასეთი იყო როსტომის მამა სალა, იგივე ზაალი (იხ. ქვემო).

– 11 –

რაც შეეხება იმავე ლექსში მოხსენებულს **კაენს**, იგიც უნდა იყოს უიმედოდ შეყვარებული ვინმე და არა ადამის შვილი კაენი, ძმის **მკვლელობით** გაბოროტებული.

ავთანდილმა ტარიელს რომ ნესტანისაგან მოუტანა წიგნი და კიდევ რიდისა, მას სიხარულისაგან თითქმის გული წაუვიდა: „სულნი გაექცნეს, მოსდრიკნა თავი, მისნი ვერ გასძლნეს პატიჟნი ვერ კაენ და ვერცა სალამან“. აქ შეყვარებულზეა ლაპარაკი და არა მკვლელზე! შეიძლება აქ იგულისხმებოდეს თამარისთვის მოგვრილი რუსი გიორგიც. მან, მართლაც, ტარიელის თქმისა არ იყოს, ვერ შეიფერა თამარის სიყვარული, ვერ გაიჭრა მინდორს მისთვის, პირიქით, თავის უწმაწურ ყოფა-ქცევით გული გაუსია მეფე ქალს. ტყუილად კი არ ამბობს ქართლის ცხოვრება: „სვე უბედური რუსი, ამის სამოთხისაგან ექსორია ქმნილი, კაენი-სამებრ მკვლელი არა ძმისა, არამედ თავისა თვისისა, ვერცაღა ნაიდსა *) ღირს იქმნა ყოფად“. კოსტანტინე-პოლიდამ წამოვიდა სპარსეთს და სპარსთა ჯარით შეესია ქიზიყს, მაგრამ დაიღუპა. იგივე "თამარიანში", რომელიც აგრეთვე შოთას დაწერილად მიგვაჩნია, ასეა გამოთქმული:

რამინს უშენოდ (იგულისხმება თამარი) სტკივის
ოსანოს რეტი ესხმება
სალა საღმობაშია
შატბიერი დაშვრა ალათის ძებნაში და შემდეგ
დასტირ კაენის ეს, ვით კაენის ძმის მკვლელობისა დანა-
ბრალევადა
ამან (რუსმა) თავი რად მართა, ზავი რად შექმნა ლეილის
(იგულისხმება თამარი) ნამიჯნურევადა?
ნებითრად რა შენ (თამარს) გემუდარა შენ ანუ სამონოდ
მოგმართა ძლევადა?

*) გამოვიდა კაენ პირისაგან ღვთისა და დაემკვიდრა ქვეყანასა ნაიდს წინაშე ედემისა (დაბად., დ. ივ).

– 12 –

– წყალთა არსთასა, ძალთა სპარსთასა უძლოდ გიტყვიან
(თამარო), არ შეუძლევად –
ხაფად დაგესხენ **ქმრად რამე** გესხენ, აწ ძვალთა მათთა
დაჰკდეს რა რყევად?

დასტირი ანუ დასტერი იყო ქალაქი ევფრატის სათაურს (ქ. ცხ., I2I), საცა კოსტანტინეპოლიდამ წამოსული რუსი

მომხრეებს ეძებდა და მიიმხრო კიდევ პატრონი ციხე კანისა და ორბეთისა (ქ. ცხ. 293, 295).

ვიმეორებ, კანი უნდა იყოს ვინმე უიმედოდ შეყვარებულითაგანი და არა ბიბლიური ძმის მკვლელი კანი.

ვ. აზავერი (ტ. 449) აბულაძით იგივე აზავირია. ავტორი ამ იგივეობაში იმოწმებს პროფ. მარრის წიგნს (Т. II раз.,) IV, გვ. 105). მაგრამ ჩვენ ვბედავთ და ვერ ვეთანხმებით მარრსაც. ჩვენთვის ნათელზედ უნათლესია „თამარიანის“ ლექსი „ამან (გიორგი რუსმა) თავი რად მართა, ზავი რად შექმნა ლეილის (იგულისხმება თამარი) ნამიჯნურევად?“ მარრის გამოცემაში კი ამ ცხადს და ნათელს ლექსს ასეთი სახე მიუღია:

ამან თავი რად „[кается,] въ томъ, что онъ,
მართ აზავირად точно безсловесное животное
შექმნა ლეილის (букв. Вьючный воль) сдѣлался
ნამიჯნურევად „меджнун“ омъ (безумнымъ любов-
никомъ) Лейля (Т. и р., XII გვ. XLIII)

ზ. ალაფობა (ტ. 55) ჰკარიჭაშვილით „ტაცვა, ცარცვა“.
აბულაძით „ალაფი ნატაცები, ნამარცვი, ნატყვენავი, დავლა, ნაშოვარი, ხარკი“. საინგილოში ალაფად იწოდება ყველა ის, რითაც იკვებება საქონელი, ე. ი. თივა, ბზე, ბურღო, ქერი, ალაფობა კი ნიშნავს ალაფის ჭამას. ქალაქში ალაფად იწოდება ფქვილისა, ხორბლეულისა და, საზოგადოდ, მარცვლეულობისა და ალაფის ვაჭარი. თინათინი რომ გაამეფეს, მან ბრძანა: „წადით, გახსენით რაცა სად საჭურჭლენია“. გახსნეს ეს საჭურჭლენი, ე. ი. ჭურჭლის (ხაზინის) შესანახავები. და ლაშქართაგანნი თუ სხვანი ყველანი „ალაფობდეს საჭურჭლესა მისსა ვითა ნათურქალსა“. აქ „ალაფობდეს“ ცარცვა,

– 13 –

გლეჯა კი არ არის, არამედ აღება, მითვისება, ხვეჭა. თინათინის საჭურჭლეში ნივთებს ისე ხვეჭდნენო, თითქო ყველა ეს მათის დედოფლის კუთვნილება კი არ ყოფილიყოს, არამედ დამარცხებულის და გაქცეულის მტრისა, ნათურქალი.

წ. ბ. აბულაძე სიტყვას იაგუნდი უტოლებს არაბულს იაყუთ. ძირები ერთია, მაგრამ საქმეც ის არის, რომ არაბების გამოჩენამდე ქართველებს უკვე შეთვისებული ჰქონდათ თავისი იაკინთე, რომელიც თანდათან იაგუნდათ იქცა. სად იყვნენ ჯერ არაბები, როდესაც ეპიფანე კვიპრელმა (დაიბადა 310 წლის ახლოს) შეადგინა შვენიერი აღწერა ყველა ძვირფას ქვებისა და ეს აღწერა კი ადრევე ითარგმნა ქართულად სახელწოდებით „თუალთაჲ“ და მეათე საუკუნეში დიდმა მოღვაწე ბერამ შეიტანა თავის შატბერდის ქრისტომატიამი. მასში ბერძნული ἀκνιδᾶξ თარგმნილია იაკინთედ, ხოლო ეს კი პირწმინდად არის იგივე ბერძნული ἰακινθός და ლათინური hyacinthus. მარგალიტი და სხ. თვლები რომაელებმა გაიცნეს პომპეოსის ლაშქრობის დროს საქართველოში. მაშასადამე, იაკინთე თვით არაბებს იაყუთად უქცევიათ და არა ქართველებს იაყუთი იაკინთეთ! შეად. გურ. კიანთი – ელვარე,

ბრწყინვალე.

თ. ბ. აბულადით „სკამი (რუს. скамья) იგივე მნიშვნელობა, ხ. 103, ტ. 1, 677, ტ. 1040, ტ. 2. არ ვიცი, ამისთანა დატოლებით რა უნდა ეთქვა ბ. აბულამეს! ის ხომ არა, რომ სკამი რუსეთიდან შემოვიდაო! თუ ეს, დიდი შეცლომაა. სკამი რუსთაველის წინადაც იხმარება ჩვენში. იგი სხვა არა არის-რა, რაც ლათინური scamellum – პატარა სკამი, Scamnum – სკამი, scamnatus – სკამისებრი .

ი. მე 318 და მე 329 ტაეპებში ხმარებული სარაჯი, სარაჯები ჩუბინაშვილს მიაჩნია სპარსულ სიტყვად შადრევნის მნიშვნელობით. ბ-ნი აბულამეც შადრევნად თარგმნის. მე კი ეს სიტყვა მიმაჩნია იმავე სვანურ და ძველ ქართულ სიტყვად **სარაგ** – წყარო, რუ, არხი. შეად

მეფემან სახლი ააგო, შიგან სამყოფი ქალისა:

ქვად ფაზარი სხდა, დათლილი იაგუნდისა, ლალისა,

– 14 –

პირსა – ბაღა და საბანლად – სარაჯი ვარდის წყალისა
(318)

ბაღა ვნახე უტურფესი ყოვლისავე სალხინოსა:

მფრინველთაგან ხმა ისმოდა უამესი სირინოსა,

მრავლად იყო სარაჯები ვარდის წყლისა **აბანოსა**.

აბანოში შადრევნები კი არ არის, არამედ წყლის სარაჯები, სადინარები, სოლინარები, რომლებიდან წყალი, – ამ შემთხვევაში ვარდის-წყალი, – ბანაობის დროს გამოიშვების, თუ წყაროსებ ამოჩუხჩუხებს აბანოს აუზებში.

ია. **ნასი** (ტ. 1183) მიაჩნიათ არ-კეთილად), უშნოდ, გონჯად, მაგრამ ესეთი განმარტება ვერ გამოხატავს მის ნამდვილს პირვანდელს მნიშვნელობას: ინგ-ში ნასი იგივეა, რაც საზოგადო ქართულში ნავსი. და ამიტომ 178 ტაეპშიაც „დანასა“ გაფუჭება, წახდენას კი არ ნიშნავს, არამედ დანავსვას. შეად. „ახალმან ფიქქმან დათოვა, ვარდი დათრთვილა, დანასა“ (დანავსა).

იბ. **მლაღავი** (ტ. 1035 და 1209) აბულადით „წარმტაცი, წამგლეჯი, მოძალე, მპარავი, გამქრობი, მომსპობი“ (გვ. I38). ნამდვილად კი „მლაღავი“ არც ერთი ამათგანი არ არის, იგი მთელს კახეთ-საინგილოში ნიშნავს მხოლოდ და მხოლოდ **გამრეკავს** და ამავე მნიშვნელობით იგი ხმარებულია ვეფხის-ტყაოსნის ზემო აღნიშნულ ტაეპებშიაც. შეად.

რაცა ვის გინდეთ, წაიღეთ, არვისი ვიყო მლაღავი (გამრეკავი)

იგივე 1209 ტაეპშიაც:

ვითა ასპიტი მჭვრეტელთა მისით თვალითა **მლაღავი**.

მლაღავი არის მიმღეობა ზმნისა ლაღვა, რომელიც საინგ.-ქიზიყ. – კახეთში დღესაც იხმარება და ნიშნავს გარეკვას: ულაყები გალაღე, ხარები გამოლაღე, ცუდად მიჰლავ (მიერეკები) და სხ.

იგ. **კალამი** აბულადით „(არაბ. ყალამ) – იგივე მნიშვნე-

ლობა". რაო მერე? რუსთაველამდის კალამი არ ჰქონდათ ქართველებს თუ! ან იქნებ არაბებამდე ქართველებმა ხელში

– 15 –

კალმის დაჭერა არ იცოდნენ! ბერძნულში არის „კალამოს“ – ლერწამი, ყვარი, ლერწმის კალამი, არის χαλάμι – ჩალა, ბწკალი, ლერწი, ლერო, არის χαλάμιც – ლერწმისა, ლერწმისაგან გამოჰრილი. აი ეს χαλάმი იქცა კალამად, თუ არ ესე, ქართველებიც არაბებივით იტყოდნენ „ყალამ“!

იდ. იეფი (ტ. 134) აბულაძით „იეფი – იაფი, – უხვი, მრავალი, ადვილი საშოვნელი, უფასური, შეად. თათრ.-ოსმანური იაბა – იგივე მნიშვნელობა“. როგორი განმარტებაა? მაშ „უხვი კაცის“ მაგიერ ბარემ ვთქვათ „იაფი კაცი" ან „მრავალი კაცი“, ან „უფასური კაცი“! ვერც გაგვიგია, ბ. აბულაძე რათ გვიწვევს იეფს შევადაროთ თათრულ-ოსმალური იაბა? მათგან ისწავლეს ქართველებმაო თუ სურს გვითხრას! მაგრამ სად იყვნენ ან თათარნი და ან თურქნი, რომ ქართველებმა ეს სიტყვა იცოდნენ- (იხ. 974 წელს გადაწ. ქართულ დავითნში № 38 მე 121 ფს., მუხ. 7: „იყავნ მშჯდობა ძალითა შენით და იეფობა გოდოლ-ტამრებსა შენსა“).

იე. ქართ. სიტყვის ჰასაკი-ს ძირად აბულაძეს მიაჩნია სომხ. ჰასაკ. ესეთი განმარტება თავს ვერ მოდის, რადგან იმავე მნიშვნელობით თურქულში იხმარება ნამდვილი ძირეული ჯმ – ჰასაკი, წლოვანება.

ბ. აბულაძე სიტყვების ახსნაში ფრიად ჩქარობს. საისტ. და საეთნ. საზ. კრებაზე ამტკიცებდა – სიტყვა სადაგი ქართული არ არისო და რუსთაველს სპარსული ზოდე სადაგად გაუხდიაო. ჩვენ ვუჩვენეთ მას რუსთაველის წინადროინდელი კორიდეთის სახარება, რომელშიაც იხმარება სადაგი. შესწავლას წინ არ უნდა უსწრებდეს თეორია!

ივ. ზოგი ერთი ამტკიცებს, ხატი და ვარდი არაბულიაო. ეს რომ მივიღოთ, მაშინ ისიც უნდა ვიწამოთ, რომ არაბების გამოჩენამდე ქართველები უხატოები იყვნენ და არც წმინდანინო დამალულა ვარდის ბუჩქებში და არც ვარდობისთვე წერებულა ჩვენს წიგნებში, მაგ., თუნდ შუშანიკის და სხ. ცხოვრებაში. კოლხიდა, რომელიც გადაპენტილიყო ათასწაირ ყვავილით ჯერ ისევ აიეტის ჟამს, როგორ დაუცდიდა არაბე-

– 16 –

ბის მოსვლას და მათგან ვარდის სახელის დასწავლას? მით უმეტეს, რომ კავკასიის ყველა ენებზე ამ პატოსან ყვავილს ვარდი ჰქვიან, და იმერეთის ვარდციხე ჯერ ისევ მეხუთე საუკუნემდე ბერძნების მიერ ითარგმნებოდა როდოპოლისად, ე. ი. ვარდქალაქად.

იზ. ჰინდი-ინდო. აქამდის არც ერთ მკვლევარს ყურადღება არ მიუქცევია მისთვის, რომ ჩვენს ძველს მწერლობაში ჰინდი, ინდო მუდამ ინდოელს არ აღნიშნავს, არამედ

უფრო ხშირად ეთიოპელს, შავოსანს. შეად.

ფს. 71, 9

Σνάπιον αὐτοῦ προπεσόντα: Αἰθιοπεῖς

მის წინაშე პირველად ინდონი შეუვრდენ

ფს. 73, 14

Βράμα λαοῖσ τοῖς Αἰθιοφί

საჭმელად ერსა მას ჰინდოეთისასა.

რუსულშიაც ისეა, როგორც ბერძნულში: ЖИТЕЛИ

ПУСТЫНЬ, ПУСТЫНИ ЭΘΙΟΠΣΚΟЙ და სხ.

ამიტომაც, ვიმეორებ, ინდო ეთიოპელადაც უნდა ვიგუ-
ლისხმოთ ხოლმე.

ლექსი „სადა ინდონი ბროლ-ვარდსა სარვენ გიშრისა
სართია“ (ტ. 869, 1) მარს უთარგმნია ასრე: „Гдѣ индійцы
(рѣсницы) обводять хрусталь (чело) и розы (латины)
гишеровымъ частоколомъ“ (Т. и раз., XII გვ. 30).

აქ ინდীয়ცი -ს მაგიერ უნდა იყოს ЭΘΙОПИ, როგორც
შავ წარბ-წამწამთა მომასწავებელნი თავის ფერით.

აგრეთვე აქაც (ტ. 1322, 2): –

„ტარიელ შეკრთა: შეიდრა რაზმი ინდოთა ტომისა
Таріель вспрепенулся: полкъ индійскаго происхожденія
(сонмъ рѣсницъ) двинулся“ (იქვე). – „რაზმი ინდოთა“ полкъ
инд. происхожденія კი არ არის, არამედ „ОТРЯДЪ
ЭΘΙОПОВЪ“.

– 17 –

უმართლო თარგმნილებად გვეჩვენება შემდეგი ადგილე-
ბიც „თამარიანისა“:

მარრით:

ვნახე რა სახე
შამბნარისა ხე
ჰინდოთა
ცვად ჰყონ
ნამუხთაღევად.

Какое я узрѣ видѣніе?
(Стройное) дерево съ тростни-
Коваго поля: индійцы (черныя
рѣсницы) оберегаютъ его, ко-
варные (Т. и раз. XII. გვ. 29;
Оды, ჟთ).

აქ ინდীয়ცი -ს მაგიერ უნდა იყოს ЭΘΙОПЫ: ეთიოპელი-
ვით შავ წარბ-წამწამზეა ლაპარაკი.

მარრით:

ვნახე ინდონი
ვითა რინდონი
რომე ჩნდეს ზანგნი
ალაღებულად.

Я увидель какъ бы лукавыхъ
индійцевъ (черныя рѣсницы): ка-
залось, это гордо выступаѣ
арапы (кн. XII, გვ. 29, Оды
რკთ).

არაფერი გვესმის! იგივე ჩვენის წაკითხვით:

ვნახე ინდონი...
ინდონი?
რომე ჩნდეს ზანგნი
ალაღებულად!

Я видѣль эθιοповъ?! (Такихъ), что каза-
Лись привольно растущими не-
грами.

ჩუბინაშვილს რომ ჰკითხოთ, ალაღება სხვა არა არის-

რა თუ არ ДѢЛАТЬСЯ НАГЛЫМЪ, НАДМЕННЫМЪ, ხოლო ალა-
დებული НАГЛЫЙ, НАДМЕННЫЙ, ეს სულ არ გამოხატავს მშვე-
ნიერ ლექსის – ლალი, ლალღალი, ლაღობი (ინგ. ლალად
აყრილი ხე, ტანი), ალაღება, ალაღებული, გალაღება – მნი-
შვნელობას. „ყანა ალაღდა“, „ყანები გაგვილაღდა“, „ლალი
ბიჭი“, „წყალში ბევრი ვილაღლაღე“, იწმინდა გიორგის ლა-
ლი“ (ვითომ მისთვის შეწირული ხელუხლებელი კურატი). გა-
ნა აქ სადმე ჩანს „ნაგლობა“, ან თუ გინდ „ГОРДО-ВЫСТУ-
ПАЮЩІЙ“-ობა!

„წა, შეები ხატაველთა, ილაშქრე და ინაპიე – მარრით:
„Ступай, совершай походы по окраинамъ, сразись хатайцами“
(XII, გვ. IX).

– 18 –

განა „по окраинамъ“-ზე ლაშქრობა ევალემა გმირს? ჩვე-
ნით იგივე: Ступай, сразись съ хатавелами, ратоборствуй и
обходи границы.

„მორჭმულიმცა ჩემ კერმ ირე“ „иди ко мнѣ жизнерадо-
Стный“ (XII, IX).

ჩვენით იგივე: „и увѣнчанный славою направляйся въ мою
сторону“. მორჭმული მიმღეობაა ზმნისა მორჭმა, რომლის ძი-
რია რჭ და არა რჭმ, როგორც იუწყება მარრი (იქვე): რჭო-
ბა, დაარჭო და სხ. თავდაპირვანდელი ძირი უნდა იყოს მარ-
ტო ჭ, ვინაითგან გვაქვს: სამსჭვალი, რჭალი-ჭალი, ბრჭალი-
ბჭალი.

მორჭმული რომ მართლაც ცხოვრებით-ტკბობას (жизне-
радостный) ნიშნავდეს, მაშინ ყოველ მორჭმულის კაცის სი-
ცოცხლე ერთ განუწყვეტელ ნეტარებას წარმოადგენდა, რა-
დგან ცხოვრების-სიტკბოება (жизнерадостность) თვის შორის ვერ
იგუებს რაიმე სიმწარეს. ეს რომ ეგრე ყოფილიყო, მაშინ აბ-
დულ-ჰამიდიც იტყოდა: მე მორჭმული ვარ და მამასადამე
жизнерадостный-ცაო. თვით დევთა ქვაბებში გაჭრილი, ყოველ
გვარ დიდებით მორჭმული ტარიელიც იტყოდა: მე жизне-
радостный ვარო!

მცირეოდენი თანხმოვანება, ხშირად, საკმაოა, რომ ქარ-
თულს ენაში უხსოვარ დროითგან ფეხმოკიდებული სიტყვა გა-
ამისიმიანურონ, გააგარმიანულონ. ამგვარ გაწინკულ სიტყვათა-
განია, მაგ., ტერება, რომელიც ვეფხის-ტყაოსანში გვხვდება
რამდენიმეჯერ. ნ. მარრს იგი გამოუცხადებია სომხურ ლექ-
სად ტერ – უფალი, ბატონი (Т. и р., XII, 18), ასეთი არმე-
ნიზმები (ვეფ.-ტყაოსანში) ამტკიცებენო, რომ რუსთაველი იყო
იმისთანა ოლქიდან, სადაც დიდის ხნითგან სომხურ სიტყვებს
მოქალაქეობა მიეღოთო. რა მწარედ სტყუვდება მკვლევარი!
ბატონო, ტერი და დანაშთენი „ასეთი“ არმენიზმები ყველანი
გრუზინიზმები არიან და ქართულში იხმარებიან უხსოვარ
დროითგან. სიტყვა ტერება ნიშნავს შველას, მოვლას, ცვას,
ფარვას, ხმილვას და არავითარი დამოკიდებულება არა აქვს

სომხურ ტერ-თან, პირიქით, ჩვენი ტერება, ტერი არის თანა-
 ბარი ბერძნულის სიტყვის თქრეა – მოვლა, დაცვა, ხმილვა,
 ფრთხილობა. მისგან წარმოსდგება ფორმები: თქრეა – беречь-
 ся, остерегаться, თქრესი – сохранение , охранение , რჩევა, თქრ
 რძ – стерегущий, прим7чающий, стражъ (იხ. ბერძნ.-რუს. დიდი
 ლექსიკო გრაციონსკისა), თქრთიჯი – наблюдающий, наблюдатель-
 ный (ბერძნ.-რუს. ლექ. სინაძსკისა). ამავე ძირისად გვესახება
 ქართული ტალა – დარაჯი, ყარაული, მხმილავი, ტალაობა –
 დარაჯობა, ქართულივე გამსტრობა, დაშტერება და, ბოლოს,
 „არმენიზმი“ ტერება, იგივე ტერი. რუსთაველი სწერს:

ტ. 634: აწ წადით და მე დამაგდეთ,
ეტერენით თავთა თქვენთა.
 ,, 1275:ღმერთიმცა მას (ფატმანს) **ეტერების..**
 ,, 1374: ეგე თათბირი არ ვარგა,
 სხვებრ ვქმნათ თავისა **ტერება.**

აქ ყველგან მოვლა-შველა-დაცვაზედ არის ლაპარაკი და
 არა სომხურ **სიტყვა**-ობაზედ! რუსთაველი სწორეთ სულელი იქ-
 ნებოდა (ღმერთო, შეგცოდე!), რომ, თუ საჭიროება მოი-
 თხოვდა ღვიძლი „ეუფლენით“ („ეუფლენით თავთა თქვენთა“)
 შეეცვალა ბარბარისმით „ე-**სიტყვა**-ენით“. ვიმეორებ, ტერება,
 ტერი იმისთანა სიტყვათაგანია, რომელიც უწინარეს დროსვე
 ქართულსა და ბერძნულში ღვიძლ ლექსად გადაქცეულა. იგი
 სულხან საბა ორბელიანს უნახავს დაბადების ძველის-ძველ
 თარგმანშიაც (2 მეფეთა, 17,18. იხ. ხელნაწ. ლექსიკონი № 75).
 ამგვარივე ძველის-ძველი საერთო სიტყვებია χτείνω= χτένω=
 ქართ. კტინება, კდუნება, კდომა, მკვდარი=ინგ. კდარ=ლათ.
 cadaver (ფესვ. კ: ინგ. მო-კ=მოკვდი) და კიდევ მრ. სხვა.

სიტყვის გოგმანის სომხურიდამ ახსნაში მარრი ხომ არა
 სცდება! თვით „სომხური“ gugwan, gegiwankh – „ალერსიანად“,
 მიალერსება, ნაზება, საყვარლობა ხომ არ არის თათრული
 გიჟან გიჟანალ, გიჟანმალ – ხარება, საყვარლობა, მხიარუ-
 ლობა! რაიც შეეხება ქართულს გოგმანი, ყოყმანი და ჭოჭ-
 მანი – მათ ყველას თავისი ახსნა აქვს ქართულში და ენათე-

სავებიან მთელს რიგს სიტყვებისას თავის დაბოლოებით. შეად.:
 ქვაბისმანი, ფლავისმანი, კოდმანი, კიმოთისმანი, კოტმანი (ინგ.),
 ძველმანი, წვრილმანი, ღმერთმანი=(ინგ. ღმერთიმა), ჭოჭმა-
 ნი, ყოყმანი, გოგმანი, ბრატმანი ¹⁾ (მეფე), ფარსმანი და მრ. სხ.

ბაკში (შუქი მზის გარშემო) იმიტომ ვერ იქნება „სომხუ-
 რი“ ბაკი, რომ წარმომდგარა იმ ფესვიდამ, რომლიდამაც გან-
 ვითარებულა ბჟა (მზე)=ლევ. ბაყ.

690 ტაეპში მოხსენებული **სამალი** („მესვრის საკრავად
სამალი“) ჩვენ ისრად კი არა, მიგვაჩნია სატანად, რომელ-
 საც სვანეთსა (იხ. ბ. ნიჟარაძის წერილები) და ხელნაწერებ-
 შიაც სამალი ჰქვია. 1190 წელს ბოძებულ სიგელში, რო-

მელსაც ხელს აწერს (თამარ) მეფე, კათალიკოზი თეოდორე, შოთა, ავაგ ორბელი და იოანე ურბელი; იგი მოხსენებულა სამაელად. ვინც ამ სიგელს მოშლის, სამაელის კერძი იყოს და არა ჭემმარიტ ღმერთისაო (თ. ჟორდ. ისტორ. საბ. შიომღვ. მონასტ., გვ. 22).

მულღაზანზარი – აბულაძით მულღაზარი ანუ მურღაზარი ანუ მულღაზარმარი – ფრინველით მდიდარი ადგილი, ბაღი, წალკოტი, ბაღის ქალაქი (იქვე, გვ. 28 და 184); მარრით მურღაზარ-შაჰრ – городъ лужайки ²⁾ (XII, გვ. XVI). ესრეთი სწორება მულღაზანზარი-სა საქმეში ჩაუხედაობის მომას-

¹⁾ ძირია ბრატ. შატბედდის კრებ. გვ. 217 ბ: „შებრატნილ არიან“.

²⁾ მარრი თავის „ლუჟაჰვა“-ს პოეზს აგრეთვე ლექსშიაც: „ლაწვი მწყაზარი-ამულღაზარი. Блестящія (ея) ланиты – лужайки!“ (XII, გვ. 17). აქ „ლუჟაჰვაზე“ კი არ არის ლაჰარაკი, არამედ საამო (ამული) ლოყაზე (ღაზი-ლაწვი). მწყაზარიც Блестящій არ გახლავთ, არამედ მოხდენილი, შნოიანი, სპეტაკი, უკეთესი, ფრიად ლამაზი. შეადარე კიდევ მარრის თარგმანი: „ვარდ-შამზნარი, შამზ-მანზარი ღაწვ-მწყაზარი, შუქ-მფინარი. Сіяеть лучами (Тамара) съ блестящими ланитами: она – чаща розъ (ланитами), дубрава тростниковъ (станомъ)“ (XII, გვ. 18). ეს სულ არ უხდება ტექსტის აზრს, რომელსაც ჩვენ ასრე ვთარგმნით: Она чаща розо-тростниковая, тростникъ стройный, съ ланитами лучезарными.

წავებელია. რუსთაველი ამ სახელით უწოდებს ნურადინ-ფრიდონის ქალაქს (ტ. 583, 952, 956, 957, 1436). იგი იყო დიდი და მოსამზღვრეობდა თურქთა ქვეყანას. ესეე ქალაქი შაჰნამეში მოხსენებულა როსტომ გმირის სამშობლოს ზაულისტანის დედა-ქალაქად. მისი მამა იყო სალა (=ზაალი). მას შეეყვარა ავღანისტანის მეფის მერაბის ქალი როდამ. წავიდა, შეირთო და დაბრუნდა მულღაზანზარს (დაწვრილებით მერე). ეს მულღაზანზარი სხვა არა არის-რა, თუ არ მულ-ღაზან-შარი, ე. ი. ღაზნელთა (ანუ ღაზნევიდების) ქალაქი (შაჰარი) **ღაზნი**. ამ სახელის ქალაქი დღესაც არსებობს ქობულის ახლოს ავღანისტანში და თვით უწინდელი ღაზან-ქალაქი ითვლებოდა ღაზნელების იმპერიის დედაქალაქად. მათს კარზედ აყვავდა მეცნიერება და მგონობა მე-XI-XII ს. დაბა ღაზნა ქართლშიაც იყო უწინ. ღაზნელები ამოწყვიტეს ადრით-განვე.

პერპერა (ტ. 1413) კარიჭაშვილით და აბულაძით სპარსული ოქროს ფულია (ისევ სპარსული!!). მე-XIII საუკ. არაბთა მწერალი ყაზვინი ტფილისის აღწერაში ამბობს: „ამ ქალაქში არის ოქროს ფული დინარი, რომელსაც ჰქვიან პერპერა. ეს კარგი ფულია, იწონს მისხალს. ოქრო უადრესის ღირსებისაა. უცთომლად შეიძლება ვთქვათ, რომ ეს ფული იჭრება აფხაზთა ქვეყნის მეფეთაგან“. თვით პერპერა ბერძნული სიტყვაა (Langlois Essai, Ch II, p. 48).

მარს ქართლის ცხოვრებიდან გადმოუწერია (იქვე, XII, გვ. XIII) ნაწყვეტი, რომელშიაც მოყმესთან ერთად იხსენებია უწინდელ გოლიათთა სახელები. მაგრამ, ჟ საკვირველებავ! ეს სახელები ქართლის ცხოვრებისას აღარ ემსგავსებიან. ბაღათარი მარის ამოწერილ ნაწყვეტში ბაგათირად (შენიშვნაში კი ბაღათირ-ად) გადაქცეულა, ხოლო რუსულ თარგმანში Богадурь-ად, თარჯანი კი გამოცხადებულია ჩინეთის გმირად „თარხან (არაბ. ასოებით), имя одного китайского героя“. ეს „კიტაის გმირი“ ჩვენს მატთანეში ოსეთის გმირად სწერია, ხოლო, ბაღათარი და არა ბაღათირი, ბაგათირი ანუ

- 22 -

Богадурь -ი) ხომ პირწმინდათ ოსეთის ბუმბერაზი იყო და თვით მისი სახელიც ოსურ ენაზე ნიშნავს გმირს, გოლიათს. თვით ფრანავ „დიდებულთა ბუმბერაზთა მოყმეთა ამის სამეფოსთა“ მარს ასრე გადაუთარგმნია: „Славнымъ бойцамъ, витязамъ царства нашего (букв. сего)“. იგივე ჩვენით: „Прославленнымъ великанамъ-молодцамъ сего царства“.

ბროსე ასრე თარგმნის: des braves et glorieux héros de ce royaume“.

ვერ გაგვიგია სწორეთ, რა არის ეს „ранъ, разсченныхъ!“ შეად:

მარრით:

ჩემგან ჳრმლითა განაკვეთი ნახეს მეტად გაუკვირდეს.	Они удивлялись при видъ Ранъ, разсченныхъ моимъ мечемъ (იქვე წ. XII, გვ. XIX).
---	---

„Ранъ, разсченныхъ“ ხომ იგივე „Ранъ Заненныхъ“ -ია!

თითქოდეს ჳრილობების გადასხეპაზე იყოს ლაპარაკი ქართულს ტექსტში! ეგრე კი არა, მასში სწერია ეს: „Очень дивились, видя разсченное моимъ мечемъ“.

განაკვეთი „рана“ კი არ არის, არამედ საგანი, რომელიც ხმლის ერთის დაკვრით მთლათ გაიკვეთა, გადიჭრა. ამისთანა „გაკვეთით“ ნაძლევის მოგება თუ თავის გამოჩენა ჩვენ ბევრჯელ გვინახია ჩვენს სიცოცხლეში. ვაშკაცად ითქმის ის, ვინც ერთის მოქნევით თავის ხანჯლით გადაჳკვეთს ცხვრისა ან ხბოს ლეშს, ერთის მოსმით თავს გააგდებინებს დათვის, ან ღორს და სხ. თვით ტარიელიც ასრევე გვიმარტავს თავისს სიგმირეს:

მტრის ცხენოსან ჳარს რომ დავერივე, ვიწყე სასტიკი ბრძოლა, მაშინ ჩემ მიერ დახოცილ მტრების ლეშების მთელი გროვა დავაყენეო, ისე ვუქნევდით მტერს ხმაღს, რომ „ცხენსა კაცი გაკვეთილი მანდიკურად გარდავკიდი“-ო, ე. ი. კაცს შუაზე ისე ვსხეპავდიო, რომ გაუჭრელი ერთი ტყავიდა რჩებოდა და მხედარი ხურჯინივით (მანდიკურად) ცხენზედვე ეკიდებოდაო აქეთ-იქით.

მარრით:

ჩვენით:

სჯობან ყოვლთა მოყვარულთა	Лучше всякихъ друзей любящје	Лучше всякихъ влюбившихся лю-
-----------------------------	---------------------------------	----------------------------------

პატრონ-ყმანი (другъ-друга) სუვე-
მოყვარულნი. რენъ (patron-i) ვას-
საღ (kma) (Т. И р.,
XII, გვ. XII) бѣщіе (другъ-друга)
патронъ и поддан-
ные.

ყმა აქ ქვეშევრდომია და არა ვასსალი!
მარრით:

მოყმე სვიანი „[Давидъ Тamar7] подарилъ
იესიანი на радость и утѣшеніе сына
ლაშა აძებნა лашу изъ рода Іессея, счаст-
ლხინად და შვებად. ливаго витязя (მოყმე)“ (Т. и
раз., წ. XII, გვ. XXIX).

სულ სხვას ამბობს ქართული ტექსტი.

ჩვენს მგოსანს აქ გაუღეჟსია ანუ სიტყვა-სიტყვით გადმოუ-
ცია ცნობა ქართლის ცხოვრებისა შესახებ იმისა, თუ ამირ-მირანი
როგორ იძულებული გახდა შემოხვეწნოდა თამარს საშველად,
ეთხოვნა ცოლად მისი ქალი რუსუდანი, ძღვენ-საჩუქრები ეგ-
ზავნა სხ. (ქ. ცხ., გვ. 301). მგოსანი განაგრძობს:

„შიშითა მკრძალი ვაზირთა ძალი მოგზავნა (=ამირ-მი-
რანმა) დიდთა ცხენთა ძღვანებად.

„უდრი (=რუსუდანი) ითხოვა... ბნელისა კართა ნათელ-
თა ცებად,

„თვით ბრძენი სწვართა, მით მოიმართა მისდა დიდებად
გასულტანებად,

„მოყმე სვიანი იესიანი ლაშა აძებნა ლხინად და შვებადჲ.

ცხადზედ ცხადია, რომ აქ მარრის ზემორე მოყვანილი
თარგმანი იოტის ოდენად არ შეესაბამება მგოსნის მოთხრო-
ბას შესახებ ამირ-მირანის მოსვლისა და ხვეწნისა: ცოლად მის-
ცენ რუსუდანი, აძებნინონ ლაშა მის საშველად, სალხინებელად
და საშვებად.

– 24 –

სიტყვები „შიქმნა ომი ვითა ხვდებოდა რჩეულებასა იმე-
რთა და ამერთა მოყმეთასა“ მარრის თარგმანში შეკვეცილია.
შეად. „Завязался бой, какъ подобало превосходнымъ каче-
ствамъ имеровъ и амеровъ“ (წ. XII, გვ. XXXI). ტექსტში
„რჩეულება“ ასრე განზოგებული კი არ არის, არამედ მიკუ-
თვნილია მხოლოდ მოძმეთათვის. ტექსტის აზრი ასეთით „за-
вязалось сраженіе (такое), какое приличествовало отличію
имерскихъ и амерскихъ парней-молодцовъ“.

რუსთაველი სწერს (ტ. 306): „ერთი სამეფო საკარგემო
უბოძა ამირბარობა“. ეს საკარგემო კარიჭაშვილს და ზოგი-
ერთ სხვას მიაჩნია სამფლობელოდ! შეცდომაა. **საკარგემო**
არის საჩუქარი, ძღვენი, რომელიც უნდა მიერთვას კარგს ყმას,
ვაშკაცს! ამ აზრით ეს სიტყვა იხმარება დღესაც ფშავ-ხევსუ-
რეთ-კახეთში. ვინც ნალსა თუ მამითადში ყველაზე ადრე მივა სა-
მუშაოდ, იმას საკარგემოდ ეძღვევა საკლავის უკეთესი ნაწილი,
ხანდისხან სხ. საჩუქრებიც. რუსთაველიც ამბობს: ერთი მეფის
საკადრისი და კაი ვაშკაცის შესაფერი საჩუქარი (საკარგემო) –

ამირბარობა უბოძაო. მარრი თარგმნის: „пожаловаль (отъ себя) одно царство, (даръ), достойный прекраснаго витязя“ (XII, გვ. XI, შენ. 4). აქ (ტ. 306) Царство -ს ჩუქებაზე არ არის საუბარი: სარიდანს უკვე ჰქონდა თვისი სამეფო (ტ. 302). შეად. ჩვენი თარგმანი: „пожаловаль одинъ царскій, приличествующій отличному парнию, даръ – амирбарство.

შეადარეთ კიდევ.

მარრით:

მიბრძანეს მათდა საქებრად თქმა ლექსებისა ტკბილისა	Она повелѣла мнѣ сложить въ честь ея сладкозвуч. стихи (გვ. 7).
---	---

არც მიბრძანეს – ია повелѣла და არც მათდა-ა ея !

მარრით გვ. 29)

სამყაროდ ისრის უწყალოდ ისრის	„Безжалостно она (Тамара) пускаетъ стрѣлы: въ
---------------------------------	--

– 25 –

ქმნადთა მცველია წარბ-წამწამისად.	бровяхъ и рѣсницахъ у ней берегутся мастера стрѣль.
-------------------------------------	--

თარგმანი არც იოტის ოდენაა ტექსტის მსგავსი! მასში ასეთი არშიყულობა როგორ გამოერეოდა, როდესაც მგოსანი თამარს ეპყრობა საღმთო მოწიწებით და წინა და უკანა ტაე-პეში ლაპარაკობს მის მზეებრ სულის სავანობაზე, ღვთივ-გან-ბრწყინვებაზე, ზენათ-ცხებულობაზე, სიგმირეზე, მესიას შემწეობაზე, მტრის დრამისად ქცევაზე! რუსთველის ლექსის აზრი ასეთია: ქვეყნის დასამაგრებლად (სამყაროდ) ისვრის ისარს (ისრის), უწყალოდ მტერი ისვრება (ისრის), იგი ყველა ამის მოქმედთა სწრაფი მცველია. იგივე რუსულად: для крѣпости державы обстрѣливается, безжалостно гибнетъ; дѣю-щимъ сіе она помощница мгновенная. არ ვიცით, სად მონახა მთარგმნელმა სიტყვები: „въ бровяхъ и ресницахъ у ней берегутся мастера стрѣль“?!!

„მკერდსა იცემს“ მარრით (იქვე, 31) „(Асма) бьетъ себя въ груди“. მკერდი განა ძუძუებია (грудь)! ასმათი განა ასმაა!

ჩვენის ფიქრით 1158 ტაეპში მეოთხე სტრიქონი უმართლოდ იბეჭდება. ასრე:

მარრით:

ჰმართებს ამისა მიჯნურსა, ხელი თუ რბოდეს, ახ, ვე- ლად.	Правъ влюбленный въ нее, если онъ бѣгаетъ, увы, по пустынямъ (Т. и р., XII. გვ. 33).
---	--

ჩვენის მართლწერით: ჰმართებს ამისა მიჯნურსა ჰელით – ურბოდეს – ახველად, ე. ი. მიჯნურს თუ ამისთანა ქალი (როგორც ნესტან-დარეჯანია) გაურბის, ჰმართებს ხელი დაავლოს მას, დაიჭიროს.

დავით კარიჭაშვილის სწორი, ჩვენის ფიქრით, მართლწერა მე-17 ტაეპისა ნიკ. მაროს სრულიად სხვანაირად ესმის.

კარიჭაშვილი:

მარრი:

მიაჯეთ ვინ! ჯორცთა დაწვა	მიაჯეთ, ვინ ჯორცთა დაწვა
--------------------------	--------------------------

ესეთი კვნესა ბუნებრივად აღმოხდება კაცს გულის სიღრმიდამ, როდესაც ჩავარდება ამ ყოფაში: „აჰა გული გამიჯნურდა, მიჰხდომია ველთა რბენა!“

ლექსის (ტ. 7) „სამთა ფერთა საქებელთა ლამის, ლექსთა უნდა ლევნა“ თარგმანს ნ. მარრის მიერ ჩვენ ვერთანხმებით. შეად.

მარრით: „Боюсь, не достанетъ (мнѣ) стиховъ, предстоитъ воспѣть три образа (Т. II р., წ. XII, გვ. 8).

ნამდვილად კი მასში ეს აზრია: О трехъ родахъ похвалъ требуется исчерпать стихъ.

სულ ცოტა რომ ვთქვათ, დიდი გაბედულობაა მე-1573 ტაეპში ნახმარ სიტყვების „საკამათებლად“-ის საკუმარებლად გადასწორება ხოლო „სარებლად-ის“-ის მარებლად და ამის გაყოფა ორად: „მა რებლად და თარგმნა ასე: „мѣсяцемъ, шествую“. „რებლად“ არსად შესაწყენარებელი ფორმა არ არის, არ არის ისე, ვით კრებლად, ჭორლად და სხვ. არ ვიცით სწორეთ, როგორ მოუვიდა ნ. მარრს ფიქრად საკამათებლადის საკუმარებლად შეცვლა ანუ, უკეთ ვთქვათ, საკუმარებლად, საყომარბაზოდ! ეს გაკეთებულიაო არაბულ სიტყვიდამ ყუმარი, კუმარი – თამაშობა, ყომარბაზობა (იქვე, XII, გვ. 43). თვით თარგმანიც ერთს გაუგებრობას წარმოადგენს: მთელს პერიოდში შედის მომდევნო „ყალბად“ მიჩნეულ ტაეპის (1574) პირველი სტრიქონიც და მარრს კი ეს პერიოდი დაუსრულებია მხოლოდ წინა ტაეპის ოთხის პწკარით. შეად.

მარრით:

მარრით:

ქართველთა ღვთისა, დავითი
ვის მზეს ჰმსახურებს მა რებლად,
ესე ამბავი გავლექსე
მე მათად საკუმარებლად,
ვინ არის აღმოსავლეთით
დასავლეთს ზართა მარებლად,
ორგულთა მათთა დამწველად,
ერთგულთა დამახმარებლად.

Повѣсть эту я переложилъ
въ стихи для забавы богини
грузинъ, – той, кому, солнцу,
Давидъ служить какъ стран-
ствующій мѣсяцъ – той, кто
наводитъ ужасъ на востокъ и
западъ, той, кто сжигаетъ в7-
роломнить, преданнымъ же
помогаетъ.

ტექსტში ასეა:

ქართველთა ღვთისა დავითის,
ვის მზე მსახურებს სარებლად,
ესე ამბავი გავლექსე.
მე მათად საკამათებლად,
ვინ არის აღმოსავლეთით
დასავლეთს ზართა მარებლად,
ორგულთა მათთა დამწველად,

ჩვენით:

Сію повѣсть стихосложилъ
я о томъ грузинскомъ Божьемъ
Давидѣ, которому солнце со-
путникъ. Я соперникомъ д7я-
нія тѣхъ, которые отъ Восто-
ка до Запада всюду наводятъ
страхъ, подкрѣпляютъ предан-

ერთგულთა დამამაგრებლად,
დავითის ქნარი ვითა ვთქვენ,
სიჩალხე, სიხაფეთანი!

ныхъ себѣ, – какъ могу счесть
дѣяніе Давида (царя-проро-
ка), его проворство, громы
его побѣдъ!

ამას მიჰყვება შემდეგი შვენიერი, მაგრამ მარრისა და
ზოგიერთთაგან, ვიმეორებ, ყალბად მიჩნეული სტრიქონები
(ტ. 1573):

ესე ამბავნი უცხონი
უცხოთა ჴელმწიფეთანი
პირველ ჴნენი და საქმენი
ქებანი მათ მეფეთანი
ვპოვე და ლექსად გარდავთქვენ,
ამითა ვილაყფეთანი.

Эти дивные рассказы о див-
ныхъ государяхъ, прежде все-
го о нравахъ, дѣяніяхъ и вос-
хваленіяхъ оныхъ царей я об-
рѣлъ, стихосложилъ и тѣмъ
инословилъ.

მარრით (წინა ტაეპებე მიწერილი სტრიქონებითურთ):

„Какъ мнѣ воспѣть на гусяхъ Давида эти иностранные ¹⁾
Рассказы о проворствѣ и бояхъ чужихъ государей. Я напалъ на
Древніе достохвальные обычаи и дѣла тѣхъ царей и переложилъ
Въ стихи, такъ мы позабавились“.

ინგილოურში **ლაყაპი** ნიშნავს შეცვლილ სახელს; ლაყ-
ფობა, ლაყობა, მამასადამე, შეცვლილ-სახელობაა, იგავურ-
თავისუფალი საუბარი. იგივე აზრია რუსთაველის ვილაყფეთანსა
და თვით მთელს მისს პოემაში: ყველგან, წინა და უკანა სი-
ტყვაობას გარდა, მარტო ლაყაპი სახელებია.

¹⁾ „უცხო можетъ означать также экзотическій, дивный, пре-
красный“. შენიშ. მარრისა (იქვე XII, გვ. 54).

წინასიტყვაობის მეორე ტაეპსაც მარრი ჩამატებულად
აცხადებს. მიზეზად ის მოსაზრება მოჰყავს, რომ ლექსში არი-
სო ასეთი სინტაქსიური უხამსობა, ვით შეთახმება ნათეს. **გა-
სატანისა** და სახელობითისა **სურვილი**. ტექსტში კი, რო-
გორც სწორეთ აღნიშნული აქვს დ. კარიჭაშვილსაც, გასატა-
ნისა სურვილის განმარტება კი არ არის, არამედ მიჯნურთა;
აზრი ასეთია: მიჯნურთა გამტანლობის (გასატანისა) სურვილი
მომეც და საიქიოს წასატანის ცოდვების შემსუბუქებაო. ამას
გარდა, მარრის თვალში ეს ტაეპი ყალბი კიდევ იმიტომაც,
რომ მასში არისო ეკლესიური შეხედულობა საიქიოზე (на
будущій міръ). ამ მხრივ შოთა ერთ და იგივე აზრისაა
თავის გამირების შეხედულებასთან. აქ იმოწმებს იგი (მარრი)
ნესტან-დარეჯანს სიტყვებს (ტ. 1280-1282) და, სამწუხა-
როდ, ივიწყებს ავთანდილის ნათქვამს, რომელიც პირწმინდად
არის იგივე თქმულება შესახებ მტერთაგან დაყრილ ავთანდი-
ლისა, მის მიერ წიგნის დაწერისა, ტრედის ყელზე მობმა-გაგ-
ზავნისა, დედისთვის შეთვლისა შეუსრულოს ყოველი საქრი-
სტიანო წესები, აჩუქოს მღვდელს საწირავი და სხ.

მარრს სურს შეცვალოს **ხშირისა** (ტ. 3) შერისა-დ, **მში-
ერისა** და შერისა“-დ. და ტაეპის მესამე სტრიქონს აბო-

ლოებს ასრე „შესხმა ხოტბისა, შერისა“ და მეოთხესაც ასე: „მართ და შერისა“. თავის ასეთ „გასწორების“ საბუთად მოჰყავს ის, რომ წინანდელი „ხშირისა“ რითმას არღვევსო. ორივე „შერი“ მარრს, რალა თქმა უნდა, მოუნახავს გარმიანეთში: პირველი შერი არაბულში და მეორე სპარსულში (აბა, უამათოთ როგორ იქნება!) და, ჩვენდა გასაოცრად, გვაუწყებს: არაბული შაირი ქართულ მწიგნობრულ გადაცემაში იხმარებაო შერი-დ, ხოლო ქართულ ხალხურში შაირი-დ. სად არის ესეთი ქართული მწიგნობრული გადაცემა? ჩვენ არსად ასეთი ნაშთი არ შეგვხვედრია, იქნება ხმარობდეს მას სადმე ნანუჩა ან ლარაძე და ან მათებრი მგოსანი! ყოველ შემთხვევაში, საჭიროა გვიჩვენოს მარრმა უკვე დაკანონებული არაბ. შაირი,

– 29 –

რომელიცა „въ книжной грузинской передачѣ“ არის შერი.

მეორე შერი არისო სპარსული შირ (shir) – რძე. ეს შირ-ი როგორ გა-შერ-და, ავტორი აღარ იტყობინება და ამას კი ამბობს, ჩვენი გასწორება რითმასაც უხდებოა. მერე რაო? ვეფხის-ტყაოსანში განა მარტო აქ ირითმება არა-თან-ტოლად, განა მრავალგან სხვაგანაც არ არის ამისთანა მაგალითები? მაშ ყველგან შევცვალოთ?! მაინცა და მაინც, თუ საჭიროა ხსენებული სიტყვების შეცვლა, ჩვენს ენაშიაც მოვნახავთ მათსავე სახეებს: ინგილოურში შერი ნიშნავს იმავე მშიერს, ხოლო ხშირი მეტად დაუდგრომელი ფორმაა: მეგრულსა და ხალხურში შხირი, სვანურში ხვაჲ" (ძირი უნდა იყოს ჩვენ მიერ უკვე განმარტებული მრავლობითობის ნიშანი ხ, რომელიც უდრის საზოგადოს თ, ნ და რაჭულ-ინგილოურს ყ (ჰ-ყავ-თ=ჰ-ყავა-ყ=ხა-ყა-ხ). ამიტომაც ადვილად შესაძლებელი იქნებოდა, რომ თვით რუსთაველს მაგიერად ხშირისა ეხმარა ხშიერისა, მით უმეტეს, რომ ამისთანა თავისუფლებას ის სხვა ადგილებშიაც მიჰმართავს ხოლმე.

რითმისთვის შოთას შემწუხებელი, წარმოიდგინეთ, სხვა ადგილას თვითონ სრულიად აღარ ზრუნავს ამისთვისვე. შეა-დარეთ.

რუსთაველი:

აწ ენა მინდა გამოთქმად, | = 8

გული და კელოვანება. = 8

მარრით იგივე:

აწ ენა მინდა გამოთქმად მე, | = 9

გული და კელოვნება = 7

როგორც ვხედავთ, მარრის გასწორებულში დარღვეულია თვით საანბანო კანონები შაირობისა.

თვით ხელოვანება-საც ხელოვნებად იმიტომ ვცვლით, რომ გამოვიდესო რითმა ოვნება. ხოლო რუსთაველს ამ ტაეკში არც ერთგან არ უხმარია ეს ოვნება, არამედ ნება. შეად.

– 30 –

რუსთ.:	მარრის გასწორებით(!):
... ჯელოვანება	... ჯელოვნება
... გონება	... გონება
... იხსენება	... ხსოვნება
... მონება	... მონება.

სად აქვს რუსთველს **ოვნება?**

„ლექსში „მელნად ვიხმარე გიშრის ტბა და კალმად მინა რხეული“ სრულიად საჭირო არ იყო მანა-ს შეცვლა სპარსულ ნაი-ად, რომელიც ნიშნავსო ლერწამს, სალამურს, ნესტვს. ეს ყველა კარგი, მაგრამ ჩვენი მოსანი ხომ თავის რვულეებში ასეთ შედარებებს გვამცნევს:

რვული 1: მელნად ტბა გიშრის

„ 2: კალმად მინა რხეული

აქ მოსანს, ჩანს, ლაპარაკი აქვს ფერზე: ტბაში (საწერელში) მქონდაო გიშრის ფერი მელანი, ხოლო ხელში მეჭირაო მინა რხეული, ე. ი. მჭვირვალე კალამი მინისა. რხეული არის იგივე სხიული, სხიოსანი და ენათესავება ძირს რკ, რომლისაგან გვაქვს რკმა (შეად. რკიალი, კრიალი, ჰკიალი, სარკე (სვ. სარკ), სარკმელი), ელვარე, ბრწყინვალე. მარრის „გასწორება“ აქაც არ უხდება რუსთაველის ნა-სიბრძნს. შეად.

რუსთ.:	მარრით:
დავჯე – რუსთველმან გავ- ლექსე	დავსჯდე რუსთველი ვლე- ქსვიდე,
მისთვის გულ-ლახვარ სობი- ლი, -	მისთვის გულ-ლახვარ სობი- ლი:
აქამდის ამბად ნათქვამი, აწ მარგალიტი წყობილი.	აქამდის ამბად ნათქვამი აწ მარგალიტი წყობილი.

რა შეუწყობლობაა მეორე მხარეს!: „ვლექსვიდე... ამბად ნათქვამი?! ბატონო, ქართულად იტყვიან ვლექსვიდე ამბად ნათქვამსა, ხოლო გავლექსე ამბად ნათქვამი. რუსთაველს „გავლექსე“ რომ გაუსწორეთ, „ამბად ნათქვამიც“ უნდა გაგესწორებინათ, რომ რამე რაიმეს გვანებოდა!

მარრი კიდევ ბრძანებს, აქ ფორმა „რუსთველმან“ წარყვნილიაო, ესე რომ იყოსო, მაშინ მოსანი უნდა ვამხილოთო ბრუნვის უმართლო ხმარებაშიო: გულ-ლახვარ სობილის მაგიერ გულ-ლახვარ სობილმან (XII, გვ. 37). ამოო წილა-დობილაა. შოთას ყველა რიგზედ აქვს: დავჯე (=ინგ. დავე) მისთვის გულს ლახვარ-სობილი, რუსთველმან გავლექსე. აქ სად არის შეუთანხმობლობა?!

მარრის მიერ რუსთაველის ტაეპების გადასხ-გადმოსხმა ცხადად გვიჩვენებს, თუ რა მსუბუქად ვეპყრობით წმინდა ძეგლს. ესრეთი სკუპ-სკუპი არღვევს არა თუ მარტო წინა-სიტყვაობის მთლიანობას, არამედ მის და დანარჩენ ნაწილების მტკიცე თანდათანობასა და ერთობასაც.

მგოსანი თვითონვე გვამცნევს – უნდა ვაქო დავითი და თამარი (ტ. 3-5), სამი გმირი (ტ. 6 – 7), გამოვაცხადო ამათი და ამათ საყვარლების მიჯნურობის ამბავი (8-14), ჩემი აღფრთოვანება თამართ (16 – 17), ჩემი შეხედულობა მელექსეობაზე (18 – 25), სიყვარულ-მიჯნურობაზე (27 – 31), და ერთს ბოლო ტაეპშიაც (26) პოეტი მოკლედ გამოსთქვამს მთელს აზრს, თუ რისთვის შეუდგა წერას, ვისი ქება უდევს გულში. აი ეს ტაეპი სრულად.

ჩემი აწ სცანით ყოველმან: მას ვაქებ, ვინცა მიქია;

ესე მიჩნს დიდად სახელად, არ თავი გამიქიქია.

იგია ჩემი სიცოცხლე, უწყალო, ვითა ჯიქია,

მისი სახელი შეფრქვევით ქვემორე მითქვამს, მიქია.

„ქვემორე“ კი თინათინის გამეფებაზეა ლაპარაკი, შემდეგ ტარიელის შეხვედრაზე, მის პოვნაზე ავთანდილის მიერ, ნესტანის პოვნისა და ტარიელ-ავთანდილის დაქორწინებაზე და, ბოლოს, ისევ პოემის დაწერის მიზეზზე: „ქართველთა ღვთისა დავითის, ვის მზე მსახურებს სარებლად, ესე ამბავი გავლექსე“.

მარს კი ეს მე-26-ე ტაეპი გადუსვამს მეოთხის წინ და მერე რუსთაველის ტაეპები ასრე ჩაუმწკრივებია: 26, 4, 5, 17, 16, 6, 15, 7, 18, 9, 12, 27, 28, 31, 13, 30, 14, 8, 10, 11, 19, 20, 21, 22, 29, 23, 24. და ბოლოშიაც,

– 32 –

როგორც უკვე იყო ნათქვამი, ნათელი საკამათებლად საკუთარებლად შეუცვლია. ჩვენ ამ არეულ-დარეულობის გამორკვევას აქ აღარ შევუდგებით, მით უმეტეს, რომ ამ არეულ-დარეულობისა და გაუგებრობის მაგალითები ზემოთაც ბევრი აღვნიშნეთ. აქ მივაცქევთ მკითხველის ყურადღებას კიდევ იმას, თუ პატივცემული ჩვენი მკვლევარები რისთვის იყინებენ ვეფხისტყაოსნის „ზღაპრობას“, „სპარსულობას“.

შოთა სწერს:

„დავჯე, რუსთველმან გავლექსე ამბად ნათქვამიო“ (ტ. 7).

„ესე ამბავი სპარსული ქართულად ნათარგმანები...

ვპოვე და ლექსად გარდავთქვი“ (ტ. 16).

„ესე ამბავი (დავითის და თამარის) გავლექსე“ (ტ. 1573).

ესე ამბავნი ხელმწიფეთანი, ქებანი მეფეთანი, ვპოვე და ლექსად გარდავთქვენ (ტ. 1574).

ამბავი ზღაპარს კი არ ნიშნავს არამედ ისტორიას, ისტორიულს გადმოცემას. აგრეთვე ნათარგმანები ყოველთვის თარგმანს კი არ ნიშნავს, არამედ განმარტებას, რკვევას. პოეტს თუ წინ სდებოდა რაიმე სპარსული და იგი ეთარგმნა, მეტიჩარა იქნებოდა, რომ აცხადებდა: თამარს ვაქებდეთ მიბრძანეს, ე. ი. წინადადება მომცეს მათდა საქებრად ტკბილი ლექსები დამეწერაო, შემექო მათი წარბ-წამწამი, თმა, ბაგე, კბილიო! არც ეს, ვიმეორებ, არც შინაარსი მთელის პოემისა არ გვადლევს ნებას, ვამტკიცოთ ვეფხისტყაოსნის სპარსული ჩამომავლობა. რუსთაველს წინა სდებია ქართლის ცხოვრება და, საზოგადოდ, თანამედროვე ისტორიული წყარო-

ები და სხ. წიგნები, მათ შორის სპარსულებიც, მაგ. როს-ტომიანი (შაჰნამე), და ამ მასალისა და თავის თვალთნახულისა და ნაგრძნობის მიხმარებით დაუწერია უკვდავი ქმნილება – ვეფხის-ტყაოსანი და ამ ქმნილებაში, რაღა თქმა უნდა, შეუტანია ცნობები ქართული (როსტევან-თინათინ-ავთანდილ) და გარმიანული (ტარიელ ფრიდონ – ნესტან-დარეჯან). ამიტომაც, ამ უნდილ მასალის გასამარგალი ტებლად იგი ივალეობს: „აწ ენა მინდა გამოთქმად, გული

– 33 –

და ჯელოვანება!“ ესეთი შეხედულობა ჩვენ გამოვთქვით ჯერ ისევ 1902 წელს („მოამბე“ 1903) და დღეს კი ი. აბულაძე გვწამებს (მე-XII საუკ. ქ. მწერლობ. ხასიათი, გვ. 6, შენ.), რომ, ვითომ, ჩვენც ვურევივართ იმათ რიცხვში, რომელნიც ამტკიცებენ, რუსთაველი მარტო თამარ მეფეს ამკობს და ქართველების ცხოვრებას შეეხებაო! რა საკადრისია ასეთი ცილისწამება!

არ შეიძლება აქ არ აღვნიშნოთ ვეფხის-ტყაოსნის იგეთი მცოდნეც, ვით ნიკოლოზ გულაკი, რომელსაც ისე „კარგად“ ესმოდა უკვდავი ქმნილება, რომ ბეჯითად ამტკიცებდა, რუსთაველმა ერთის საუკუნით სხვებზე ადრე მოიხსენიაო წამლით სასროლი იარაღიო. თავის ასეთ უცნაურ აზრს ამოწმებდა ვეფხის-ტყაოსნის 420 ტაეპში ხმარებულ სიტყვით **კვამლი**. ეს ვერაფერი საბუთია. ტარიელი წავიდა რამაზ მეფის დასაშჯელად. რამაზმა 130,000 კაცი დამალა, ცოტა წინ წამოდგა და შემოუთვალა ტარიელს, მოდი, მოვილაპარაკოთო ტარიელმა ლაშქარი უკან დაიტოვა, 300 კაცი წაიყვანა და წავიდა. გზაზე შემოეყარა ჯაშუში და გაანდო: რამაზი საღალატოდ გიწვევს; რომ მიხვალ, დააკომლებენ (ტ. 420) ნიშნად შენის მისვლისა, კომლის დანახვაზედ მისი ლაშქარი აიშლება, მოგესევა და დაიღუპებიო. ტარიელმა თავისი ჯარი დაიბარა და თვითონ წავიდა. რამაზმა დაინახა და კვამლი ააშვებინა (ტ. 429). მისი ლაშქარი მიესია ტარიელს. საქმე წაგებული იქნებოდა, რომ ლაშქარი არ მოშველებოდა უკანიდგან. რამაზი დამარცხდა. სიტყვით, არსადაა აქ წამლით სასროლი იარაღი! კვამლი უწინ მოასწავებდა რაიმე სანიშნოს. მას მიჰმართავდნენ ხოლმე მტრის შემოსევის დროს, გზა-კვალის აცდენის ჟამს და სხ. დღესაც ტყე-ღრეში დაქსაქსულ მონადირეთა შესაკრებად ბულულს ააპრილებენ ხოლმე და კომლს აყენებენ.

მარრი სწერს: „Руставский поэтъ (или интеполяторъ) обращается къ художнику съ словами: აქა, მხატვარო, დახატე“ და სხ. (Т. и. р., XII, გვ. XXIV). ბატონო, ცოცხალი არ არის შოთას გვერდზე მოვუსვათ ი ნ ტ ე რ პ ო -

– 34 –

ლ ა ტ ო რ ი და „რუსთაველი“ ვაქციოთ „რუსტავსკიი პოეტად“? ბარემდე შევცვალოთ: წერეთელი წერეტსკი-დ, თუ-

ხარელი – ტუხარსკი-დ, შავთელი – შავტსკი-დ, გურიელი – გურსკი-დ!

მოკლედ მოვჭრათ ჩვენი სიტყვა.

რუსთაველის მეზღაპრობა თვით ზღაპარია და ჩმახია; ეს „დასტურია არ ნაჭორად“.

ზღაპარი „იყო და არა იყო-რა“-დამ იწყება და თავდება მაგვარივე სიტყვებით: „ელასა და მელასა, ძილი გაამოს ყველასა“, აქ კი სულ სხვას ვხედავთ:

ა. „რომელმას შეჰქმნა **სამყარო** ძალითა მით ძლიერითა, **ზეგარდმო არსნი** სულითა ჰყვნა **ზეცით მონაბერთა**, ჩვენ, კაცთა მოგვცა **ქვეყანა**, – გვაქვს უთვალავი ფერითა“. ეს პირწმინდათ დაბადების სიტყვებია (თავი 1).

ბ. იგია „ხატად **ერთარსებისა** ერთისა მის უჟამოსა ჟამისად“ (ტ. 816). **ერთარსება ერთი** წმინდა ბიბლიურ-ქრისტიანული ცნებაა.

გ. „შიგან მათთა საბრძანისთა თხა და მგელი ერთგან სძოვდეს“ (ტ. 1571). აქ გალექსილია წინასწარმეტყველის ესაიას სიტყვები (თ. 11,6): „მაშინ ძოვდეს მგელი კრავთა თანა და ვეფხი თიკანთა თანა განისუწნებდეს, და ზუარაკი და ლომი და კუროდ ერთგან ძოვდეს“.

დ. „წაგიკითხავ, სიყვარულსა მოციქულნი რაგვარ სწერენ, ვით იყვიან, ვით აქებენ“ (ტ. 772). აი ერთი ასეთი მუხლი (იოან. 15,13): „ესე არს მცნებაჲ ჩემი, რათა იყუარებოდეთ ურთიერთას... უფროდხსი ამისა სიყუარული არავის აქუს, რათა სული თჳსი დასდუას მეგობართა თჳსთათჳს“ (კიდევ I კათოლიკე, 3,15).

ე. რუსთაველი განაგრძობს: მოციქული იტყვისო, რომ შიში შეიქმს სიყვარულსაო. შეად.: „რომელსა ეშინის მისსა და იქმს სიმართლესა, სათნო მისსა არს (საქ. 30,35); „ვმსახურებთ ღ-ა მოშიშებით“ (ებრ. 12,18).

– 35 –

ვ. „მისგან. არს ყოვლი ჳელმწიფე სახითა მის მიერთა“ (ტ. 1). იგივე ნ. 1 მეფ. 16, 11-13, ეზეკ. 37, 21-28 და სხ.

ზ. „ვარდთა და ნეხვთა ვინათგან მზე სწორედ მოეფინების...“ (ტ. 49). შეად.: „მზე მისი მოეფინის ბოროტთა ზედა და კეთილთა, და აწჳმის მართალთა ზედა და ცოდვლთა“ (ურბნ. სახარ., მათე 5,45).

წ. იგივე მამლევს შეძლებას შევაქო თამარ მეფე, მისი ელფერ-შარავანდი, მისი წარბ-წამწამ-თმა გიშერი (ტ. 2- 5), შევაქო ის, ვინც ბევრჯელ და ქვემო ამისაც მიქია“ (ტ. 26). „ქვემო“ კი იწყება თვით თინათინის დაგვირგვინების აწერილობა, ისეთი, ვით ქართლის ცხოვრებაში მოთხრობილია თამარ მეფის დაგვირგვინების ამბავი.

თ. მოთხრობის განვითარებისას ავტორი გზა და გზა გვაცნობებს თავის გმირების ვინაობასაც: აქ **ქართულად** ლაპარაკობენ, იქ ჩნდებიან **მაჰმადიანთა** მუყრი და მულიმები, აქ ავთანდილი წმინდა **ქრისტიანულს** ანდერძს სწერს (ისეთს, როგორც და-

სტოვა ხალხურ თქმულების ავთანდილმა, რომელმაც დედას სთხოვა ჩემი ქამარ-ხანჯალი **მღვდელს** მიეცო საწირავად), სხვაგან ჩნდებიან ნაეროზობის მედლესასწაულენი და სხვ. სულ ბოლოს ხომ მგოსანი კვლავ გვაუწყებს თამარის ქმრის დავითის სახელს და გვამცნევს – აი ამისთვის ესე ამბავი გავლექსეო.

ი. პოემის დათარიღებისთვის უალრესი მნიშვნელობა აქვს არა თუ მარტო თამარისა და დავითის დასახელებას, არამედ თვით **ხვარაზმმას** ხსენებასაც: რადგან **პირველი** ხვარაზმმა იყო აზიზი, მეგრძოლი სულტან სანჯარისა († 1157 წ.), ამიტომ ვეფხის-ტყაოსნის ამბავიც ამ პირველ ხვარაზმმას **უწინარეს** დროს ვერ შეეხება.

ვერ წარმოგვიდგენია, როგორ ვბედავთ შოთას ხელხლებას, როდესაც მის წინა დროის ენა არ შეგვისწავლია, როდესაც სირა ჩიტად მიგვაჩნია, სალა – რითმის გულისთვის ნახმარ სახელად ანუ კლდედ, და როდესაც ვწერთ ასრეთ „ტკბილ“ შეწყობილით:

– 36 –

„ვეფხისტყაოსნის ტექსტს შემოუნახავს ჩვენთვის ისეთი სიტყვები, რომლებიც ამხილებს პოეტს, რომელსაც უსარგებლებია „ქართულად ნათარგმანები“ „სპარსული ამბით“ (მე-XII ს. ქართ. მწერლობ., გვ. 29). – „მონებმა დააპირეს მისი (ტარიელის) შეკურობა მაგრამ მან ისინი ისე მოაქცია, რომ მტერსაც კი შეებრალებოდა“ (გვ. 16). – „ავთანდილთან ერთად გამოენთო იგი ცხენით ტარიელს მისაწევად“ (იქვე). – „არცერთი რუსთველის შესახებ დამწერი ერთი სიტყვითაც...“ (გვ. 9). – „მაშინდელ ისტორიულს და სასახლის სცენების დროს, რომელიც ხასიათდებოდა იმ გვარის რაინდული საქმეებით, როგორთაც იდენდა ყველა წარჩინებული“ (გვ. 18-19). – „მოწმობს ქართული ტექსტის დამოკიდებულებას სპარსულ დედანზე“ (გვ. 19). – „აქ ნათლად იხედება“ (გვ. 24). – „რაც შეეხება ხალხურ ვეფხისტყაოსანს, რომლის პოემის სიუჟეტთან შედარებითს შესწავლაზე ამყარებს...“ (29, შენიშ.).

ყველანი მივსვევივართ დიდს იალბუზს შოთას და ვლამობთ წამოვაქციოთ. ამისთანა ჯაჯგურს მოელოდა, ალბად, თვითონაც რომ აღმოიკვნესა: „მზე აღარ მზეობს ჩვენთანა, დარი არ დარობს დარულად“.

მ. ჯანაშვილი.

კიდევ ახალი საუნჯე, კიდევ ერთი ძვირფასი ძეგლი წარსულისა!

ეს საუნჯე გახლავსთ საეკლ. მუზეუმის ტყავზე დაწერილი დაბადება (№ 570). იგია 22XI7 სანტ. უყდოა. ეტრატი (144 ფურც.) მაგარი აქვს. დაწერილია „ცოდვილის გიორგის მიერ“ ლამაზის ხუცურ ნუსხურით მე-XIV ს. თავი. ბოლო და შიგა და შიგ ზოგი ადგილები დაჰკარგვია. თავიდგან აკლია 3 მეფეთა-ს მე-12 თავის მეათე მუხლამდე. თარგმნილია ათონის 978 წელს გადაწერილ დაბადების უწინარეს. წიგნები მიყოლით გადაწერილია, მუხლებისა და თავების უზვენებლად. მეფეთა მეოთხე წიგნში ჩამატებულია შედარებები აკვლადამ და სვმაქოდამ (ესენი მასსორულ დაბადების მათ-მთავარნი იყვნენ და ცხოვრობდნენ 117 – 138 წ. ქრ. შ.) დაშთენილ წიგნთა რიგი ასეთია: **3 მეფეთა** (1-12), **4 მეფეთა** (12₂ – 32₂), **1 ნემტაძასა** (32₂ – 55₂), **2 ნემტაძასა** (56 – 83), **ესთერისი** (83 – 94₂), **ტობისი** (94₂ – 102), **ივდითისი** (102 – 114), **ეზრა ზორაბოზელისი** (94₂ – 135), სიტყუანი **ნემეუსისნი** (135). დაკარგულია 2 ეზრას მე-13 თ. მე-3 მუხლს შემდეგი ტექსტი ბიბლიის დასასრულამდე. აღარ ჩანს აგრეთვე ერთი რვეულიც (4 მეფ. თ. 12. – თ. 20, 1-მდე:). ბოლო ფურცლის აშიაზე **ტექსტის ხელით**: „აქა და-

ბნელდა მზე ასე რომე წერად აღარ იქნებოდა და გალატოზნი აღარა ხედვიდეს საქმესა თუე იყო ივლისი დღე პარასკევი თუე თურამეტი ქკნი რმწ (1460) თუ რად მოჰკდების ღწ უწყის:“ მაშასადამე, ამ წელს ჩვენი ძეგლის გადაწერა ჯერ არ ყოფილა დასრულებული.

საეკ. მუზეუმში კიდევ არის სამი ხელნაწერი დაბადება (№ 51, № 646 და № 471). ამათგან- № 471 პირია ათონის 978 წელს გადაწერილ ბიბლიისა, № 51 თავებად და მუხლებად დაყოფილი დაბადებაა მცხეთისა და № 646 კი იგეთივე თვალსაჩინო საუნჯეა, ვით № 570.

იგი (№ 646) დაწ. უწინდელს თაბახიანს ქალაღზე (ფურც. 524) შვენიერის მხედრულის ხელით (მე-XV-XVI ს.). ზომით არის 38X26 სანტ. უყდოა. თავი, ბოლო და შიგა და შიგ აკლია. თავიდგან დაკარგულია 1-ლ მეფეთა მე-5 თ. მე-11 მუხლამდე, ბოლოდგან ნემუსის წიგნის შუას ქვემო აღარ არის. თარგმნილია ათონის დაბადების (გადაწ. 978 წელს) უწინარეს. წიგნები მიყოლით გადაწერილია, მუხლების და თავების უზვენებლად მე-4 მეფეთა-ში გვხვდება შედარებები აკვლადამა და სვმაქოდამ, სწორეთ ისეთი და იქ, როგორიც და სადაც ამგვარივე შედარებებია № 570-ში (იხ. ქვემო შედარება). წიგნთა რიგი ასეთია: ...1 მეფეთა (1 – 63), 2 მეფეთა

(63 – 103)) 3 მეფეთა (103 – 191), 4 მეფეთა (191 – 250),
 1 ნეშტთა (250 – 302), 2 ნეშტთა (302 – 371), ესთერისი
 (371 – 399), ტობისი (399 – 421), ივლითისი (421 – 455),
 ეზრა ზურბაბელისი (455 – 512), ნემუისნი (512 – 524).

ოთხივე წიგნის ტექსტი გვამღევს ძვირფას მასალას ქართულ ბიბლიის ისტორიის შესასწავლად. შეადარეთ.

– 39 –

№ 570	№ 51	№ 646	№ 471 (978 წ.)
3 მეფეთა			
§ 1. აღჯუარდოს (14,15) ელია წარვედ (18,44)	აღჯვარდოს მივედ	აღჯუარდოს მივედ	ალიფხერეს
§ 2. აჰმზადებენ ეტლნი (იქვე)	აღმზადენ ეტლნი	აჰმზადენ ეტლნი	აღაგენ ეტლნი
§ 3. სასთუნლით მისსა ჯუეზა ერთი ასლისა და წყლი სტამნითა (19,6)	სათუნლით მისით კუწზა ერთი ასლისა და წყლი სტამნითა	სათუნლით მისა კუეზა ერთი ასლისა და წყალი სტამნითა	თავით კერძო მისა ჰკუზა ერთი ასლისა და ჰსტამნითა წყალი.
§ 4. მოადგთ პატნეზი და მოადგეს პატნეზი გარემო ქალქსა (20,12)	მოადგთ პატნეზი და მოადგეს პატნეზი გარემო ქალქსა	მოადგთ პატნეზი და მოადგეს პატნეზი გარემო ქალქსა	ააშენეთ ლაშქარი და მოადგეს გარეშე ქალქსა. ვაჲ ძმაო
§ 5. ვაჲ ძმაო (13,30)	ვაჲ ძმაო		
§ 6. მეფენი შემწენი მისნი ყრმანი მთავართა (20,17)	მეფენი შემწენი მისნი ყრმანი	მეფენი შემწენი მისნი ყრმანი	მეფენი მისთანა ნადნი. ყრმანი მთავართა.
§ 7. განვიდეს ყრმანი იგი ბეურობდა და ერი იგი შეუდგა მათ (20,19)	განვიდეს ქალქისა მისგან ყრმები მთავართა მათ სოფლებისათა და ერი იგი...	როგორც № 51-ში	გამოვიდეს ჰრყმანი იგი მთავართა მათ სოფლებისათანი და გამოჰკრბეს ქალაქით. იწყეს ყრმათა.

– 40 –

§ 8. მონანი მეფისა ასურას-ტანელისნი (20,23)	მონანი მეფისა მის ასურას-ტანელისანი	ვით № 51-ში	მონათა მეფის ასურეთისათა.
§ 9. ჰოარდაბი (21,8)	როარდაბი	აორდაგი	წიგნი
ჰოარდაბსა (იქვე)	როარდაბსა	ჰოარდაგსა	წიგნსა
§ 10. მოე და ჰკითხე (22,5)	მოე და ვკითხოთ	მოე და აკითხეთ	ვიკითხოთ
§ 11. თითოეულად სავარძელთა ზედა ქურუმნი მისნობდეს (22,10)	თვთვეულად სავარძელთა...	თუითოეულად სავარძელთა...	კაცად კაცადი საყდარსა ზედა წყლნი წყრელბდეს.

4 მეფეთა

§ 12. ლოკდეს ღორნი და ძაღლნი და როსკიპნი იბანნეს (22,38)	ლოკდეს ღორნი და ძაღლნი სისხლსა მისსა და როსკიპნი იბანნეს	ვით № 51-ში ღლნი სისხლსა	ლომდეს ძაღმას და როსკიპნი იბანნეს
§ 13. ყრმები მციროვანი... აღვიდოდე მტიერო აღვიდოდე მტიერ (2,23)	ყრმები მცირები აღვიდოდე მტიერ აღვიდოდე მტიერ	ყრმები მციროვნი აღვი-	ყრმები მცირე... აღგვალე მტიერო აღვალე
§ 14. მიიქცა სამხრით (2,25)	მიაქცია სამარად	მიაქცია სამხრად	სამარიად

§ 15. ნოიიჭი სავსე წინამოდთა და მოილო (4,39)	ნოიიჭი სავსე წინამოდთა და მოილო	ნოიიჭი სავსე წინამოდთა და მოილო	ნოჭი სავსე წინამოდთა
§ 16. კუეზად ქრთილისად და ეტერი ფიჩვთა (4,42)	კუეზა ქრთილისა და ეტერი ფიჩვთა	კუეზი ქრთილისა და ეტერი ფიჩვითა	ხუეზა ქრთილისად და ეტერი ფიჩვითა
§ 17. სხდეს გარემო ვდის ეპოეზოდა თავი ვირისა ერგასის სასწორის ვეცხლის და იორამ მეფე იწლისად (6,25)	25 ¹⁾ დასხდეს მის გარემო ვემდე ეპოეზოდა თავი ვირისა ერგასის სასწორის ვეცხლისა და ოთხი კაბიწი და ნაედომი ტრედისა ხუ-	სხდეს: მას გარემო: ვიდრემდე: ეპოეზოდა: თავი: ვირისა: ერგასის: სასწორის: ვეცხლის: და: ოთხი: კაბიწი: ²⁾ და: ნაედომი: ³⁾	სხდეს: მას გარემო ვიდრემდე იპოეზოდა თავი ვირისა ერგასის სასწორის ვეცხლის და ოთხი კაბიწი ნაჯდომი ტრედისა ხუთის სასწორის

	თის სასწორო- სა ვეცხლისა 26 და მეფე იწლისა	ტრედისა: ხუ- თის: სასწო- რის: ვეცხლ- ის: და იორამ: მეფე: ისრაე- ლისა:	ვეცხლის
§ 18. ვა შე- მოვიდოდეს მო- ციქულნი დაა- აპყართ კართა და დაჰყლიმეთ (6,32)	ვა შემოვი- დოდის მოცი- ქული იგი და- აპყართ კართა	ვა: შემოვი- დოდის: მო- ციქული: იგი: დააპყართ: კა- რთა: და: და- ჰყლიმეთ:	ვა შემოვიდო- დის დააპყართ კართა და და- ჰყლიმეთ

1) მუხლი. 2) აშიაზე: სამი კოდი.

3) ტრედის სკინტი

19. რიჟუ რაჟუსა ოდენ განთიად და მი- იწინეს ქალა- ქად ბანაკსა (7,5)	რიჟრაჟუს ოდენ განთი- ად შესლვად ბანაკსა მას	რიჟურაჟუს ოდენ: განთ- იად: და: მი- იწინეს: ბანა- კსა მას:	რიჟურაჟუს ოდენ განთიად და მიიწინეს ბა- ნაკსა მას
§ 20. ასმინა ბანაკსა ასურ- თასა ჟერდ ეტ- ლთად და ბგე- რად ჰონეთად (7,6)	ისმინა ბანაკ- სა მას ასურ- თასა ჟერა (ზე-) მოდამ წაუ- წერ. ლ) ეტ- ლთა და ბგე- რა ჰუნეთა	ასმინა: ბანაკ- სა: მას: ასუ- რთასა: ჟერა: ეტლთა: და: ბგერა აონე- თა	ასმინა ბანაკსა მას ასურთასა ჟერად ეტლთა ბგერად ჰუნე- თა
§ 21. მოსამე ინადნა ჩნ ზა მეფემან (7,6)	მოსამე იმიზ- დნა ჩნ ზა მეფემან	მოსამე: ინად- ნა: ჩუნ: ზე- და: მეფემან:	მოსამე ინადნა ჩნ ზა მფნ
§ 22. იავარ- ყვეს... (7,16)	იავარყო... გრივი ერთი სამინდოსა	იავარყვეს... გრივი: ერთი: სამინდოსა:	იავარჰყვეს... გრივი ერთი სა- მინდოფსა
§ 23. დატ- კებნეს იგი ტე- ნებასა მას ბჰე- თა თანა ერმან (7,17)	დატკებნეს იგი ბჰეთა თა- ნა ტენებასა მას ერისასა	დატკებნეს: იგი: ტენება- სა: მას: ბჰე- თა: თანა: ერ-	დატკებნეს იგი ტენებასა მას ბჰეთა თანა და მოკუდა
§ 24. ორი გრივი ქრთილი სასწორის ერ- თის და იყოს (7,18)	ორი გრივი ქრთილი სას- წორისა იპო- ოს და გრივი ერთი სამინ- დო სასწორი- სა ერთისა და	ორი: გრივი: ქრთილი: სა- სწორის: იპო- ოს: და: გრი- ვი: ერთი: სა- მინდო: სას- წორის: ერთ-	ორი გრივი ქრთილი სას- წორის ერთის იპოვოს და გრი- ვი ერთი სამი- ნდო სასწორ- ის ერთის და

§ 25. მოექცა უცხო თესლთათ (8,3)	მოიქცა უცხო თესლთათ	მოიქცა: უცხო თესლთათ:	მოიქცა უცხო თესლთათ
§ 26. საჭურისი (8,6)	საჭურისი	საჭურისი	საჭურისი
§ 27. მოიღო მაქმანი და დაასოვლა წყლითა და დაიბურა პირსა თვისსა (8,15)	მოიღო მაქმანი და შეასოვლა წყლითა და მიიბურა პირსა თვისსა	მოიღო: მაქმანი: *) და: შეასოვლა: წყლითა: და: დაიბურა: პირსა: თვისსა:	მოიღო მაქმანი და დავლტო წყალსა და დაიბურა პირსა თვისსა
§ 28. მიცემად სანთელი ძესა (8,19)	მიცემად მისა სანთელი და ძესა		
§ 29. რ ^ი აფსმიდეს კედელსა და დასთრგუნო ვ ^ა ს ^ხ ლი იერობუამისი (9,8-9)	და აფსმიდის კედელსა და დასთრგუნვილი იგი და ნეშტნი ი ^წ ლისა. 9. მიცემად ს ^ხ ლი აქაბისი ვ ^ა ს ^ხ ლი იერობუამისი	და: აფსმიდეს: კედელსა: და: დასთრგუნვილი: იგი: და: უნეშტო: ისრაელსა: მიცემად: სახლი: აქაბისი: ვითარცა: სახლი: იერობუამისი:	აფსმიდეს: კედელსა და დასთრგუნვილი იგი დაუტეო ისრაელსა მიცემად...
§ 30. რადსა მოვიდა შენდა მოკრაული (9,11)	რასა მოვიდა შენდა მოკრაული	რასა: მოვი: და: შენდა: მოკრაული:	რადსა მოვიდა შენდა მოკრაული
§ 31. ებგური იგი იჯდა (9,17)	ებგური იგი აღჯდა	ებგური: იგი: აჯდა:	ებგური იგი აღხდა

*) აშიაზე: წმიდა ბადე.

§ 32. აუბენით ეტლნი ეგე და აუბნეს და აღსხდეს ეტებსა (9,21)	აუბენით ეტლნი ეგე და აუბნეს ეტლნი და აღსხდეს კაცად კაცადი ეტლებსა თვისსა.	აუბენით: ეტლნი: ეგე: და: აუბნეს: და ასხდეს: ეტლებსა	აუბენით ეტლნი ეგე და აუბნეს და აღსხდეს ეტლთათ
§ 33. მშუდობა არსა?	– მშუდობა არსა?	– მშუიდობა: არსა?	მშვიდობად არსა

მშდობად. (9,22)	– მშდობა არს.	– მშუიდობა:	რად მშდობად
§ 34. სცა სა- შუალ ბეჭთა განწონა გულ- ლსა მისსა (9,24)	დასცა საშუ- ალ ბეჭთა გან- სწონნა გულ- სა მისსა	სცა საშუალ ბეჭთა განსწ- ონნა: გულ- სა: მისსა:	სცა შაშუალ ბეჭთა და გან- სწონა ზურგსა მისსა.
§ 35. თქა იგულეთ ეგეცა (9,27)	თქა იგულ- ეთ ეგეცა	თქუა: იგულ- ეთ: ეგეცა:	თქვა იგულეთ ეგეცა
§ 36. მოღ- რემანნა წარბ- ნი თვსნი და შიემკო და გარ- მოხედვიდა სა- რკუმლით (9,30)	მოიგრემანნა თულნი თვს- ნი და შიმ- კო თავი თვსი და გარდამო- ხედვიდა სარ- კუმლით.	მოიგრემანნა წარბნი: თუი- სნი: და შეი- მკო: და: გარ- დამოახედვი- და: სარკუმ- ლით:	მოიგრემანნა: წარბნი თვსნი და შეიმკო თა- ვი და გარდ- მოხედვიდა სა- რკუმლით
§ 37. არა პო- ეს მისგანი გა- რნა თხემი ხო- ლო და ფერტ- ნი და ნებნი ჳე- ლთა (9,35)	არა რად პო- ვეს მისგანი გარნა თხემი ხოლო ფერტ- ნი და ნებნი ჳელთა	არა: პოვეს: მისგანი: გარ- ნა: თხემი: ხო- ლო: და: ფე- რტნი: და: ნე- ბნი: ჳელთა:	არა პოვეს მი- სგანი გარნა თხემი ხოლო ფერხნი და ნე- ბნი ჳელთა

– 45 –

§ 38. იყოს მძორი იზაბელ- ისი ვა სკო- რე არავინ თქუ- ას მათგანმან ვდ ესე იეზა- ბელარს და არ- ავინ თქუას ვად (9,37)	იყოს მძორი იეზებელისი ვა სკორე არ- ავინ თქუას მათგანმან ვდ იეზაბელ არს	მძორი: იეზა- ბელისი: ვი- თარცა: სკო- რე: ნაწილსა: მას: აგარაკი- სა: ნაბუთეს- სა: რათა: არა: ვინ: თქუას: მათ: განმან: ვითარმედ: ესე: იეზაბელ: არს: და: არა: ვინ: თქუას: ვად:	მძორი იაზაბე- ლასი ვა სკო- რე ნაწილსა მას აგარაკისა ნაბ- უთესსა რათა არავინ თქუას მათგანმან ვდ ესე იეზაბელ არს და არავინ თქუას მისთვის.
§ 39. ვისნი ხართ თქნ და მათ თქნ გზნი ოქოზიადსნი ვართ და გარ- დამოვკედით შემთხვევად ძე- თა მეფისთა * (10,13)	ვისნი ხართ თნ და თქეს მმანი ოქოზი- ასნი ვართ ჩნ და გარდამოვ კედით შემთ- ხუწვად ძეთა მეფისათა ძეთა: მეფი- სათა*	ვისნი ხართ თქნ და მათ ჳრქუწს მმანი ოქოზი- ადსნი ვართ და...
აკვლა: დიდე- ბულისთა		აკვლა: დიდე- ბულისათა	
§ 40. სამას ოთხმეოცი (10,24)	რვაასი	სამასოთხმეო- ცი	სამასოთხმეო- ცი

§ 41. ჰრქუა
თუ წინამცორ-
ვალთა მოსრე
ნით და ერთიცა
მათგანი ნუ გან-
გერების (10,25)

ვით № 570

ჰრქუა თუ წი-
ნამცორვალთა
მათ თვსთა...
მოსრენით ერ-
თიცა ნუ განგე-
რებინ მათგანი

§ 42. ადგილ
სარცხუნელთა
დღესამომდე
განყუნა იუ
ბაალისი
(10,27)

სვმაქოს: სასა-
ვლად და სას-
კორედ

§ 43. წარავ-
ლინა * იუდაე
მღწ და მო-
ყვანა ასის თა-
ვნი იგი ქორ-
რი და ასიმ
(11,4)

*სვმაქოს: წი-
ნამცორვალნი
აკვლა: გზირნი.

§ 44. ჭურჭე-
რი ჯელთა თვს-
თა და რწი შე-
ვიდოდის სადა-
როთ * მოკუე-
დინ (11,8)

*აკვლა: ფოლ-
ოცთა.

§ 45. იუდაე*
(11,9)

*აკვლა: იუდაე
ბრძენმან

ადგილ სასკო-
რედ სარცხ-
უნელად მოდ-
ლენდელად
დღედმდე და
განყუნა ბაა-
ლი

წარავლინა
იუდაე და მო-
ყვანა ასის-
თავნი იგი ქო-
რრი და რასიმ

ჭურჭელი
.....
სადაროთ მო-
კუჭდინ

იუდაე მღდე-
ლმან ბრძენმან

ადგილ სარც-
ხუნელთა:
მოდლენდელ-
ად: დღედმდე:
და: განყუნა:
იუ: ბაალი
სვმაქოს: სა-
სავლედ და სა-
სკორედ:

წარავლინა *
იუდაე: მღდ-
ელმან: და მო-
ყვანა ასის:
თავნი: იგი:
ქორრი: და:
ასიმ

სვმაქოს: წი-
ნამცორველნი:
აკვლა: გზირნი:

ჭურჭერი: ჯე-
ლთა თვისთა:
და: რომელი:
შევიდოდის:
სადაროთდ: *
მოკუედინ:

*აკვლა: ფო-
ლოცთან:

იუდე მღდე-
ლმან *

*აკვლა: ბრძე-
ნმან:

ადგილი იგი სა-
ხლად სარცხვი-
ნელად მუნ
დღედმდე

წარავლინა *
იუდაე: მღდ-
ელმან: და მო-
ყვანა ასის:
თავნი: იგი:
ქორრი: და:
ასიმ
სვმაქოს: წი-
ნამცორველნი:
აკვლა: გზირნი:
ჭურჭერი ჯელ-
თა თვსთა და
რწი შევიდო-
დის სადარო-
თად მოკუე-
დინ

იუდაე მღწ

§ 46. მისცა
იუდაე ასისთავ-
თა მათ ჰორო-
ლები და ჯაჭუ-
ჭური (11,10)

§ 47. იეზერი
და წამებაჲ *
(11,12)

მისცა იგი
მღდელმან ას-
ის თავთა მათ
ოროლები იგი
და ჯაჭუჭუ-
რი

იეზერი იგი
და წამებაჲ

მისცა: იგი:
მღდელმან:
მან: ასის თა-
ვთა: მათ: ჰო:
რლები: იგი:
და:

ჯაჭუჭური:
იეზერი: იგი:

მისცა ასისთავ-
თა მათ ჰორო-
ლები იგი ჯა-
ჭჭური

იეზერი და წა-
მება

სვმაქოს: სიწ-
წმიდე:

და: წამება: *

აკვლა: განკუ-
თნებული:

(იგივე)

§ 48. მეფე
მდგომარე ზა
სუეტსა და მთა
ვარნი გარემო
და შემსხმელნი
და მსტვნვარ-
ნი სტვნვიდეს
სტვრითა. *)
(11,13)

დგა მეფე ზა
სვეტსა მას
მსგავსად სახი-
სა მის და მთა-
ვარნი იგი და
შემსხმელნი და
მსტვნვარნი და
ყა მას ერსა
ქენისასა უხა-
როდა და სტვნ-
ვიდეს სტვრითა

(იგივე)

დგა მეფე ...
... *)

დგა მეფე ვა
სუეტსა მას
მსგავსად სახლ-
ისა მის და მთა-
ვარნი იგი და
შემასხმელნი და
მსტუვარნი

§ 49. თქუა:
განდგა განდგა *
(11,14)

თქუა: განდ-
გა: განდგა: *

თქუა განდგა
განდგა

სვმაქოს: ჯდო-
მა ჯდომა

სვმ: ჯდომა::
ჯდომა:

§ 50. განი-
ყვანეთ ეგე *

განიყვანეთ:
ეგე სადერო-

განიყვანეთ:
ეგე: სადერო-

განიყვანეთ ეგე
სადეროთით და

*) აშიაზედ: თანა სუეტსა მსგავსად ჩუეულებისა

სადერონით და
მიიყვანეთ იგი
უკუნა წარ სა-
ხლსა მას ერის-
თავთასა და მო-
კალთ (11,15)

ნით და მიი-
ყვანეთ ეგე
უკანა წარ სა-
ხლსა მას და
მოკალით

ნით: და მიი-
ყვანეთ: ეგე:
უკანაწარ:- სა-
ხლსა:- მას:-
ერის: თავ-
თასა:- და მო-
კალთ:-

მიიყვანეთ ეგე
უკანაწარ სახ-
ლსა ერისთავ-
თასა და მოკ-
კალთ.

* აკვლა: ეგე
განდგომილი
§ 51. ყოვე-
ლნი * ქურუმ-
ნი ბაალისნი
მოისრნეს
(11,18)

ქურუმი ბაა-
ლისა მოსრ-
ნეს.

(იგივე)
ყოველნი
იგი * ქურუმ-
ნი ბაალისნი
მოსრნეს

ყოველნი იგი
ქურუმნი ბაა-
ლისნი მოისრ-
ნეს

აკვლა: ორასი
ქურუმი

აკვლა: ორასი
ქურუმი

§ 52. დაად-
გინა მღწ მგლ-
ობლნი სახლ-
სა ოისსა...
ასისთავნი იგი
ქორრი და რა-
სიმ (11,19)

დაადგინა
მღწ მცველ-
ნი სახლსა მას
ოისსა და გა-
მოიყვანა იუ-
დაე მღწ ასის-
თავნი იგი ქო-
რრი და რა-
სიმ

დაადგინა
მღწ მგულე-
ბელნი სახლ-
სა მას უფლ-
ისასა და გა-
მოიყვანა იუ-
დაე მღწ ასის-
თავნი იგი ქო-
რრი და რა-

დაადგინა მღწ
მან მგულეებე-
ლნი სახლსა მას
უისასა და გა-
მოიყვანა იუ-
დაე მღწ ასის-
თავნი იგი ქო-
რრი და რასიმ

სიმ

<p>აკვლა: დასნი იგი და წინა მცორვალნი ახლად § 53. მიღე- ბად მღდელთა მათ მოფარდა-</p>	<p>მიიღონ მღდე- ლთა მათ კა- ცად კაცადმან</p>	<p>აკვლა: დასნი იგი და:- წინა:- მცორვალნი:- ახლად მიღებად:- მღ- დელთა:- მათ:- კაცად: კაცად</p>	<p>მიიღეს მღდე- ლთა მაგათ კა- ცად კაცადმან</p>
---	--	---	--

<p>გულთაგან თვ- სთა და მათ აღ- აგონ ბედეკი სახლისა მის ო~ისა ყ~ა შ~ა სადაცა იპოოს მუნ ბედეკი (12,5)</p>	<p>მოფარდაგუ- ლთაგან ტვს- თა და მათ აღ- აგონ ბედეკი</p>	<p>მან:- მოფარ- დულთაგან:- თუისთა:- და:- მათ:- აღგონ:- ბედეკი:- სახ- ლისა:- მის:- უფლისა:- ყო- ველსა:- შინა:- სადაცა:- იპო- ოს:- მუნ:- ბე- დეკი:-</p>	<p>მოფარდაგულ- თაგან თვსთა და მათ აღაგონ ბე- დეკი სასახლი- სა მის ოფლი- სა ყოველსა შინა სადაცა იპოვოს მუნ ბედეკი</p>
---	---	---	--

***აკვლა:** თვსთა
საქმრად
სვმაქოს: საწმ-
რის ჭორჭერი

აკვლა: საქმ-
რად:-
სვმაქოს: საწმ-
რისა:- ჭურჭე-
რი:-

<p>§ 54. ქვათა გამოკუჭრულ- თა აღსაღებე- ლად ბედეკისა სახლისა (12,12)</p>	<p>ქვათა გამოკ- უერულთა აღ- საშენებელად ბედეკისთვის სა- ხლისა</p>	<p>ქვათა: გამო- კუერულთა:- აღსაღებელ- ად:- ბედეშისა სახლისა</p>	<p>ქვათა გამოკუ- ჭრულთა აღ- საგებელად ბე- დეკისა სახლისა</p>
--	---	---	--

<p>§ 55. კარე- ბი.. სამსჭულე- ბი ტასტები ნე- სტუები ჭურჭე- ლი (12,13)</p>	<p>კარები სამს- ჭულეები ტაშ- ტები ნესტვე- ბი ჭუჭელი</p>	<p>კარები სამსჭულეები ტას- ტები ნესტუ- ები ჭურჭელი</p>	<p>კარი სამსჭვლე- ბი ტაშტები ნესტუჭები ჭუ- რჭელი</p>
---	---	--	--

<p>§ 56.</p>	<p>დასცა ედომი გემელეჟს წყო- ბასა (14,7)</p>	<p>დასცა ედომი გემელეაჟს წყობასა სვმაქოს: კე- ვსა:- მას:- მარ- ილოვანთასა:-</p>	<p>დასცა ედომი გემელეთს წყობასა</p>
--------------	--	--	---

<p>§ 57.</p>	<p>მეფობდა აზა- რია (14,29)</p>	<p>მეფობდა აზა- რია სვმაქოს: -ზა- ქარია:</p>	<p>მეფობდა აზა- რია</p>
--------------	-------------------------------------	---	-----------------------------

§ 58.	გარდაასხა მას ზა კეთროვ- ნება ვე დღე- დმდე სიკუდი- ლისა მისისა (15,5)	აკვლა: - ოზია:- გარდაასხა: მას:- ზედა კე- თროვანება:- ვიდრე:- დღე- დმდე: სიკუ- დილისა: მი- სისა:	გარდაასხა მას ზა კეთროვა- ნება ვიდრე დღედმდე სი- კუდილისა მი- სისა
§ 59.	იმენნეს თა- ვისა თვისისა მაღალნი ყთა მათ ქალაქთა თვსთა გოდლი- თგან საებგუ- როთ...ად- მართნეს ძეგ- ლნი და სერტ- ყნი ყთა ბო- რცუთა მაღა- ლთა და ყა ხესა ქუემე ბორობანსა (17,9-10)	აკვლა: - ფარუ- ლად:- იმენნეს:* მა- ღალნი: ყო- ველთა:** მათ: ქალაქთა თუ- ისთა გოდლი- თგან: საებგუ- როთ: ... ად- მართნეს: ძეგ- ლნი და სამსა- ხურებელნი: ყოველთა ბო- რცუთა მაღა- ლთა და ყო- ველსა ხესა ქუემე ბურო- ბანსა *სკმ: - ბაგინნი: **აკვ: მოზღუ- დვილთა:-	ემენნეს მაღა- ლნი ყთა მათ ქალაქთა თვს- თა გოდლით- გან საებგუ- როთ... ბო- რობანსა.
- 51 -			
§ 60.	ქუთით (17,24)	ქუთით * * აშიაზე: მო- ქოთით	
§ 61.	უწოდეს მას სახელი ეეს- თან (18,4)	უწოდეს: მას: სახელი: ეეს- თან:- სკმაქოს: სა- ხელსა: სდვა:- ნასთან:	უწოდეს მას სა- ხელი იესთანა
§ 62.	წარავლინ- ნა... თარათა (18,17)	წარავლინ- ნა: ... თარა- თა ა შ ი ა ზ ე: ამ- ას: თარათას: ავსენებს ესა- ია: წინასწარ- მეტყუელი:- ჩუენებასა: მას: თუისსა:-	წარავლინნა თარათა
§ 63.	გზასა აგარა- კისა მის მმრ-	გზასა: აგარა- კისა: მის: მუ-	გზასა აგარაკი- სასა მის მურ-

	კუნელთასა (18,18)	რკვალთასა:	კვალთასა
§ 64.	ვის ესავ და შეურაცხ მყავ მე (18, 21)	ვის: ესავ: და: და: შეურაცხ მყავ მე: ა შ ი ა ზ ე: მც- დომად: აღმი- დეგ: მე:-	ვის ესავ და მე შეურაცხ მყოფ
§ 65. იზმნი- და და ჰკითხვი-	იზმნიდა და ჰკითხვდა და	იზმნიდა: და: აკითხვიდა: და:	იზმნიდა (!) და იკითხვიდა და

– 52 –

და ყვნა ულუ- კნი (21,6)	ყვნა ულუკ- ნი	ყვნა: ულუ- კნი:	ყვნა ულუკ- ნი
§ 66. ოხრი- დენ ორნივე ყურნი ... მოვ- სპო იწლი ვა ნიჟარი ერთი (21,10-13)	ოხრიდენ ორ- ნივე ყურნი ... მოვსპო იწ- ლმი ვა ნი- ჟარი	ოხრიდენ: ორ- ნივე: ყურ- ნი:: მოვსპო: იერუსარემი:- ვითარცა: ნი- ჟარი: ერთი:	ხრიდენ ორნი- ვე ყურნი მო- ვსპო იერუსა- ლემი ვა ნი- ჟარი ერთი
§ 67. აცუ- თუნა ვდის ჭა- მეს მათ უცო- მო (23,9)	აცთუნა ვდის არა ჭამეს უც- ომო	აცთუნა ვდის ჭამეს მათ უც- ომო	ვიდრე ჭამამდე ბალარჯისა.
§ 68. წერი- ლთა წიგნთა შინა სჯულისა- თა (23,3) შეა- გინა იგი იო- სია და შემუ- სრა ძეგლები მათი და მოკა- ფა სერტყები და აღავსო (23,14)	წერილთა წი- გნსა შეაგინა იგი მეფემან და მოჰკაფა სერტყები და აღავსო	დაწერილთა წიგნსა შინა სჯულისასა შე- აგინა იგი მე- ფემან და შე- მუსრა ძეგლე- ბი	მატიანსა გან- რყვნა და დამუ- სრნა მეფემან ძეგლები იგი და მოკაფნა მა- ღნარნი იგი და აღავსნა
§ 69. ჳევსა მას ნაძუთასა (23,18) ნაძ- ვანსა (23,4)	ჳევსა მას კე- დრონისსა,	ჳევსა მას ნა- ძუთასა, ნაძო- ვანსა	ნაღვარევსა მას კედროვნისასა
§ 70. საჰმანი (23,17)	საჰმანი	საჰმანი	ადგილი
§ 71. ყავთ ზატკი პასექი- სა (23,21)	ყავთ ზატკი პასექისა	ყავთ ზატკი პასექისა	ყავთ დღესას- წაული ოლი სა

– 53 –

§ 72. ზატი- კი ესე ვნებისად (23,23)	ზატკი იგი	ზატკი ესე ვნებისად	ზატკი ოჯფ- ლისა
§ 73. მოუვ- ლინა ონი იო-	ონ მას მტე- ვებარნი ქალ-	მოუვლინა უნ იოაკიმს	გამოავლინა ოფალმან იო-

ვაკიმს მტევებარნი ქალდეველთანი და ასურთანი (24,2)	დეველთანი და მტევებარნი ასურთანი	მტევებარნი ქალდეველთანი და მტევებარნი ასურთანი	ვაკიმის ზედა მტეობარნი ქალდიათ და მტეობარნი ასურასტანით და მტეობარნი მოაბით
§ 74. ნესთან ასული ესეთანესი (24,8)	ანესთან ასული ელემათესი იწმომით	ნესთან:- ასული: ენესთანესი იელუსარემით	ესთა ასული იელამათისა იერუსალემით
§ 75. ნაგუზარდან მზარაულთა მთავარი (25,8)	ნაგიზარდან მზარაულთ მთავარი	ნაგუზარდან მზარაულთ მთავარი	ნაბუზარდან მზარაულთ მოძვარი
§ 76. სვეტნი რვალისანი ხარისხნი ემბაზი რვალისად, სიავები, ფუცხუჭბი, ფილები, ფიალები, ჭურჭერი წარიდ ნაგუზარდან (25, 13-15)	სვეტნი რვალისანი ხარისხნი, ემბაზი რვალისად, სიავები, ფუცხუჭბი და ფილები და ჭურჭელი და ფიალები წარილო მზარულთ მთავარმან.	სვეტნი რვალისანი ხარისხნი, ემბაზი რვალისად, სიავები, ფუცხუჭები, ფიალები და ჭურჭელი ...	სუჭტნი პილენძისანი ხარისხნი, ზღვად პილენძისა, სიავეკვანნი და ფუცხუნი და ავაზანნი და ტაშტები და საგლეღნი და ჭურჭერი ...

§ 77. წიგნი
ესთერისი:- წე-
ლსა მეორესა
მეფობასა ასვ-
რეოსისა დიდი-
სასა რ~ლ არს
არტაშენი ერ-
თსა მას თუესა
ნისანისასა. ესე
არს თუე იგი იგ-
რიკაჲ. ჩუენე-
ბაჲ იხილა (გვ.
83)

წიგნი: ესთე-
რისი:- წელსა:
მეორესა:- მე:-
ფობასა: ასვი-
ეროსის:- დი-
დისა: რო-
მელ. არს:- არ-
ტახშენი:- ერ-
თსა: მას: თუ:
ესა:- ნისანისა-
სა: ესე: არს:
თთუე:- იგი:
რიკისა ჩუენე-
ბა იხილა:-
(371)

ა

ც

ე

§ 78. და იყო
ამან ამაღოთე-
სი ბუგეანი მა-
კედონელი
დ~ბლი მდგო-
მარე წ~ე მეფი-
სა ... უთხრა სა-
ჭურისთა მთ~თს
და ვ~რ იგი მო-
სწყუდნა:- რო-
მელსამე წიგნსა
ამიერიტგან არს
თავი:- და იყო
შ~დ სიტყუათა
ამათ. დღეთა
ასვრეოსის დი-
დისათა რ~ლ არს

და: იყო: ამ-
ას: ამაღოთე-
სი:- ბუგეანი:-
და მაკედონე-
ლი:- დიდებუ-
ლი: მდგომა-
რე:- წინაშე:
პირსა: მეფი-
სასა:- ... უთხ-
რა: მეფესა სა-
ჭურისთა: მათ:
თუის: და: ვი-
თარ: იგი: მო-
სწყუდნა:- რო-
მელსა: მე:- წი-
გნსა: ამიერიტ-
გან:- არს: თა-

ა

ე

ა

არტაშენი მე-
ფე ინდოეთით
გ~ნ ვ~ე ეთიო-
პამდე ასოცდა
შვიდი სოფელი
დაიპყრა (83)

ვი: და:- იყო:
შემდგომად:
სიტყუათა: ამ-
ათ: დღეთა:
ასვიეროსის
დიდისათა:
ესე: იგი: არს
არტახშენ: მე-
ფე:- ააინდო-
ეთითგან: ვი-
დრე: ეთიო-
პედმდე ასოც-
და: შუიდი:
სოფელი: და-
იპყრა: (3722)

იყო შ~დ სი-
ტყ~თა ამ~თ
ესე იგი არს
არტაქსერქს
მეფე რ~ნ და-
იპყრა კონდო-
ეთითგან ვ~ე
ეთიოპადმდე
ასოცდა შვიდი
სოფელი

§ 79. მათო-
რმეტე დღე ტვ-

მეთორმეტე
დღე:- თთუი-

სა ადარისაჲ.
რ~ლ არს იგ-
რიკაჲ (გვ. 93)

§ 80. ესე ყო-
ველი წერილ
არს წიგნსა სპა-
რსთასა და უჟ-
იკთასა. წიგნის
სამარხველთა.
შუშანს შინა
ქალაქსა სამე-
უფროსა სპარს-
თა და უჟიკთა-
სა ასოცირდა შჳ-
დთა სოფელთა:-

სა: მის: ადა-
რისა:- რომელ
არს: იგრიკა:-
(395)

ესე: ყოველი:-
წერილ: არს:
წიგნს:- სპარს-
თასა:- და: უჟ-
იკთასა:- წიგ-
ნის სამარხვე-
ლოთა:- შუშ-
ანს: შინა: ქა-
ლაქსა: სამეუ-
ფოსა: სპარს-
თასა:- და: უჟ-
იკთასა:- ას:-

ადარისასა
რ~ლ არს იგ-
რიკა (თ. 1)

ესე ყ~ი წე-
რილ არს
სპარსთა
და უჟიკ-
თასა წიგ-
ნის სამარხა-
ვთა შინა შუ-
შანს ქალაქსა
სამეუფოს სპა-
რსთა და უჟ-
იკთასა ასოც-
და შვიდთა

- 56 -

ხ~ მარდოქე
ჰყუარობდა ას-
ვრეოს მეფესა
სპარსთა და უჟ-
იკთასა. რ~ლ
არს არტაშენი.
(94)

§ 81. მეაცა
მეტესა თუესა
ადარისსა. რ~ლ
არს იგრიკაჲ
ცოცხლებით
იყვენით:- დაე-
სრულა ების-
ტოლე მარდო-
ქესი: (ბოლო
ესთერისი)

§ 82. ტობი-
სი:- წიგნი სი-
ტყუათა ტობი-
სნი ტობიელი-
სნი მისა ანანი-
ელისნი (დასა-
წყისი)

§ 83. ივდითი:-
წელსა მეათო-
რმეტესა მეფო-
ბისა ნაბუქო-
დონოსორისსა

ოცდა: შუიდ-
თა:- სოფელ-
თა: მისთასა:-

ხოლო: მარ-
დოქე: იპყრ-
ობდა:- სვიერ-
ოს: მეფესა:-
სპარსთა: და:
უჟიკთასა:- რო-
მელ: არს არ-
ტაშენი (398)

მეაცამეტესა:-
თთუესა: ადა-
რისსა: რო-
მელ არს: იგ-
რაკისა:- ცოც-
ხლებით იყვე-
ნით:- დაესრუ-
ლა: ებისტო-
ლე:- მარდო-
ქესი:- (ბოლო)

ტობისი:- წიგ-
ნი: სიტყუა-
თა:- ტობისნი:
ტობიელისნი:-
მისა: ანანიე-
ლისანი (და-
საწყისი)

ივდითისი:- წე-
ლსა: მეათო-
რმეტესა: მე-
ფობასა: ნაბუ-
ქოდონსორი-

სოფელთა მი-
სთასა

ხ~ მარდოქე
იპყრობდა ას-
ვრეოს მეფე-
სა სპარსთა და
უჟიკთასა რ~ლ
არს არტაქ-
სერქს.

ტობიასი წიგ-
ნი ტობასნი
მისა ტობე-
ლისნი მისა
ანანასნი მისა
ანაველისნი.

წიგნი ივდითი-
სი:- თ. ა წელ-
სა მეათორმე-
ტესა მეფობა-
სა ნაბუქოდო-

რლი მეფობ-
და ასურასტანს
ქალაქსა დიდსა
წინევის დღე-
თა არფაქსადი-
სთა რი მეფო-
ბდა ჰურიასტა-
ნელთა ზა. და
აღაშენა გო-
დოლი ეგბა-
ტანს. (102)

§ 84. და მოდ-
ქვა წინევედ.
და სიმრავლე
ერისა მბრძო-
ლისად დიდ ძა-
ლი ვდ და იყო
მუნ უზრუნ-
ველ იგი და
ყოველი ერი
მისი ასოც დღე:-
და წელსა: ოწ.
სა (1022)

§ 85. ზრო-
ხად.. ცხოვარი
თხად საგძალი..
სლვად და და-
ფარულად ყი

სსა: რომელი:
მეგობდა: ასუ-
რასტანს:- ...
(421.)

და მოიქცა:
იგი მათ: თა-
ნა:- წინევედ:
და ყოველი:
განწყობილი:
მისი: და: ყო-
ველი: ნადი
მისი: სიმრავ-
ლე: ერისა
მბრძოლისა:-
დიდ ძალი:
ფრიად: ... და
წელსა: მეათ-
ვრამეტესა:-
(423)

ზროხა ცხო-
ვარი თხა სა-
გზალი სლვად:
და: წინა გან-
სლვად:- მეფი-

ნოსორისსა
რი მეფობდა
ასურასტანს
ქალაქსა დიდ-
სა წინევის
დღეთა არფაქ-
სადისთა რი
მეფობდა ხუ-
ჟიკეთსა ზა
და აღაშენა
ქალაქი ეგბა-
ტანს. 1,1)

და მოიქცა იგი
მთ თა წი-
ნევედ და ყო-
ველი განწყო-
ბილი მისი და
ყი ნადი მისი
სიმრავლე ერ-
ისა მბრძოლი-
სა ფრიად და
იყო მუნ უზ-
რუნველ და
ყი ერი მისი
ას და ოც დღე:
თავი. ბ:- და
წელსა მეთუ-
რამეტესა
ზროხა ცხოვა-
რი თხა საგზა-
ლი

სა ქენისა მზი-
სა დასავლად
კერძო ეტლე-
ბითა მჭედრე-
ბითა და მკვც-
ხლითა რჩეუ-
ლითა და მრა-
ვალი ნართევი
ერი მისთანა და
გამოერთო მათ
სიმრავლე ვა

საგან: ნაბუ
ქოდონოსორი-
სა: დაფარვად:-
ყოველი: პი-
რი:- ქენისა:-
მზისა: დასა-
ვალად: კერ-
ძო:- ეტლები-
თა: და: მჭე-
დრებითა და:
მკუირცხლი-

ქვშად ზღვსად
(103)

თა:- რჩეული-
თა და: მრავა-
ლი: ნართევი:
ერი: თანა: გა-
მო: გამოერ-
თო: მათ: სი-
მრავლე: ვ~ა:
მკალი: და ვ~ა
ქუიშა: ზღვი-
სა: 424,
№ 51

და მრავალი
ნართევი ერი
(ივდ. 2,
9-12)

№ 646

§ 86. სიტ~ენი
ნემუესისნი ძისა
აქაზიანსნი ორ-
მეოც და ხუთ:-
და იყო თუე-
სა მ~ს ქასლე-
ვისა წელსა მ~ს
მეოცესა არტა-
შე მეფისა~სა მე
და ქალაქთა

არს ეზრა მეო-
რე:- წიგნი: ეზ-
რასი: თავი: ა;
სიტყ~ენი ნე-
წმისნი ძისა
ქელკიანსნი:-
და იყო თვე-
სა მ~ს ქასლე-
მეოცესა არ-
ტაშეს მეფის~-

სიტყუანი:- ნე-
მუისნი:- ძისა:
აქაზიანსნი. ორ-
მეოც და: ხუთ:
ჟ~ე: და:- იყო...
თთუესა: მას:
ქასლევისა: წე-
ლსა: მას. მე-
შეს: მეფისა-
სა: მე: ვიყავ

სიტყუანი ნა-
უმისნი ძისა აქ-
აზიანსნი. თ. ა.
და იყო თვესა
მას ქასლევისა
წელსა მას მე-
ოცესა არტა-
შეს მეფისასა
რის დედა ქა-
ლაქთა მათ აზ-

მათ აბირაძსთა
(135)

სა მე ვიყავ
შუშ დედა ქა-
ლაქთა...
(თ. 1,1)

შუს დედა ქა-
ლაქთა... მათ:
აბირაძსთა:-

ირასთა
(გვ. 42)

§ 87. მრქ~ა
მეფემ~ნ და ხა-
რჭამ~ნ მის-
მან რ~ლი ჯდა
მის~თა რქ~ს
ოდეს მიგვალ-
დეს შ~ნ ანუ
ოდეს მოიქცე
შენ მუნით

მრქვა მე: მე-
ფემან და ხა-
რჭამან მისმან
რ~ი ჯდა მის-
თანა რქ~ს
ოდენ მიგვა-
ლდეს ანუ
მოიქცე შენ
მუნით (2,6)

მრქვა მე: მე-
ფემან:- და:
ხარჭამან: რ~ი
ჯდა ...

მრქვა მე მე-
ფემან და ხარ-
ჭამან მისმან
რ~ლი ჯდა მი-
სთანა რაქამს
ოდენ მიგვალ-
დეს შენ ანუ
ოდეს მოიქცე
შენ მუნით (43)

§ 88. იგი არს
მცველ ბოსტ-
ნისა მის სამე-
უფოდსა რ~ა
მცეს მე ძელი
განსაგებელად
ბჭეთა მ~თთ~ს
და ზღუდეთა
მის ქლ~ქისთა
(136)

იგი არს მც-
ველ ბოსტნი-
სა მის სამე-
ფოსა რ~ა მცეს-
მე ძელი გან-
საგებელით
ბჭეთა მ~თთ~ს
ზღუდეთა მათ
განსაგებელად
მის ქალაქისა-
თა (1,8)

იგი:- არს:- მც-
ველი: ბოსტ-
ნისა: მის სა-
მეუფოსა: რა-
თა: მცეს მე:
ძელი: განსა-
გებელად: ბჭე-
თა: მათ: თუ-
ის:- ზღუდეთა:
მათ:- განსაგე-
ბელად. მათა
მის ქალაქისა-
თა:

(როგორც
№ 570-ში

§ 89. მოვე-
დით იწ~ლმად
მუნ სამდლე

მოვედით იე-
ლუსარემად
და ვიყავ მუნ

მოვედით: იე-
ლუსარემად:
და: ვიყავ:

მოვედი იერუ-
სალიმად და ვი-
ყვენით მუნ სამ

ოდენ ... კაპრა-
ული (136)

სამ დღე ოდ-
ენ.. კარაული
(2,12)

მუნ: სამდღე-
ოდენ: ... კა-
რაული
(გვ. 514)

დღე ოდენ ...
კარაული (43)

- 60 -

§ 90. სათევ-
ზური:- იგი იქ-
თვერანი ალა-
შენეს (136 ბ)

სათევზური და
ბჭე იგი იქთ-
ვიერანი ალა-
შენეს (3,3)

სათევზური:-
და: ბჭე: იგი:-
იქთვიერანი:-
ალაშენეს.

და ბჭე იგი იქე-
თურიანი ალა-
შენეს (43 ბ)

§ 91. დაუ-
ტევა იჭ~ლმ-
ლთა ვ~ე ზღუ-
დემდე ურაკპა-
რაკთამსა
(136 ბ.)

დაუტევა იე-
ლუსარემელ-
თა ვ~ე ზღუ-
დემდე ურაკ-
პარაკთამსა
(3,8)

დაუტევა:- იე-
ლუსარემელ-
თა:- ვიდრე:-
ზღუდემდე:-
ურაკპარაკთა-
სა:-

დაუტევა იე-
რუსალემთა ვ~ე
ზღუდემდე ურ-
აკპარაკთამსა
(43 ბ)

§ 92. პინა-
კი... კუართი
სამდღელოდ...
ქანქარი... დრა-
ჰკანი... ჭურ-
ჭერი (140 ბ)

პინაკები ერ-
გასის და კვა-
რთი...
რი... დრაჰ-
კანი. ჭურჭე-
ლი (7,70-72)
(ეგრევე)

პინაკები: ერ-
გასის: და კვა-
რთი: სამდღე-
ლო ქანქა-
რი... დრაჰკა-
ნი.. ჭურჭე-
რი... (524)

პინაკები ერგა-
სის და კვართი
სამდღე-
ლოდ.. ქანქა-
რი... დრაჰკანი
ჭურჭერი
(46 ბ)

§ 93. შეკრბა
ყ~ი იგი ერთი
ვ~ა ერთი კაცი
ურაკპარაკსა
მას წინაშე ბჭე-
სა (141 ბ)

(8,1)

შეკრბა: ყო-
ველი: ყო-
ერი: ვითარ-
ცა: ერთი: კა:
რაკსა მას: წი-
ნაშე: ბჭესა
(გვ. 524)

(ეგრევე)

§ 95. საქმა-
რი მესამისა
მის დიდრაქმი-
სა (143)

საქმარი მესა-
მისა მის დიდ-
რაქმისა
(10,32)

დიდრაქმა
შვლთა ჩ~ნთა
პირმშოთა...

დიდარქმა პი-
რმშოთა შვი-
ლთა ჩ~ნთა..

- 61 -

პირმშოები ზრ-
ოხათა ჩ~ნთა
და არვეთა ჩ~ნ-
თა (143)

და პირმშოე-
ბი ზროხათა
ჩ~ნთა და არ-
ვეთა ჩ~ნთა
(10,36)

§ 95. კვროს
და დარიელ
ჟ~თა ართასასი-
სთა მ~ფისა სპა-
რსთამსა რ~ლსა
დღესა სამი იყო

კვიროს მეფე-
მან და დარი-
ელ და ჟ~მთა
არტარასისთა
მეფისა სპარ-
სთასა რ~ლსა

კვიროსის:- და:
დარიელისა:-
წელსა:- მას: მე-
ექუსესა: და-
რელ: მეფისა-
სა: აღესრუ-

კვიროსისა და
დარიელისა წე-
ლსა მას მე-
ექუსესა დარელ-
მეფისასა აღეს-
რულა ტამარი

ადარ თვსად წე-
ლსა მეექუსესა
შა. შარავანდე-
დებსა დარიე-
ლისსა:- მიჰრა-
კანსა თუესა ოც-
და სამსა აღეს-
რულა ტამარი
იგი ღ~ე:- და
ყვეს ძეთა იწ-
ლი~სათა (131)

დღესა სამი იყო
ადარი თთვი-
სა წელსა მას
მეექუსესა შა-
რვანობის და-
რიელისსა აღ-
ესრულა ტა-
მარი და ყვეს
ძეთა ისრაე-
ლისათა (ეზ-
რა, 6,17 და
7,1)

ლა: ტამარი:
იგი: წმიდა:-
მირაკნისასა:
მეოცესა: მე-
სამისა: ადარ
თუისასა: მე-
ქუსესა წელსა
შარავნ დედე-
ბასა: დარე-
ლისსა: და:
ყვეს: ძეთა:
მათ: ისრაე-
ლისათა... და
აღესრულა
წმიდა იგი ტა-
მარი თუესა
მეარკნისასა
და იყო შენე-
ბა მისი ორმე-
ოცდაექუს წელ*)

იგი წ~ე მირა-
კნისასა მეოცე-
სა მესამისა ად-
არ თვსასა მე-
ექუსესა წელ-
სა შარავანდე-
ბასა დარელის-
სა და ყვეს ძე-
თა მათ ისრა-
ელისთა... აღ-
ესრულა წა
იგი ტამარი
თვსა მრაკნი-
სთა ოცდა
ხუთსა თვსასა

*) აქ უმატებან: 30 წელი კუიროსის კაისესი, 9 არტახშესი, I მო-
გუთა, ექუს წელი დარელითურთ, სულ 46 წ.

აქ ვათავებთ შედარებას. ცხადია, საქმე გვაქვს სხვადასხვა ვარიანტებთან. ამას ემატება კიდევ ერთი - დაბეჭდილ დაბადების ტექსტი, ნამუშევარი მე-XVIII საუკ. დასაწყისისა (არჩილ-ბაქარ-ვახუშტი და სხ.). მაშასადამე, დღეს, სულ ცოტა, **ოთხი** ვარიანტი მაინც გვაქვს. ამათი არსებობა ხელს გვიწყობს შევეკითხოთ ჩვენს თავს: ა) რა დროის ნაწარმოებია ქართული ბიბლიის თავდაპირვანდელი ტექსტი, შენახული, ჩანს, გაურყენელად ხელნაწერებში § 570 და § 646 და ბ) რომელ ძველისძველ მსოფლიო ვარიანტიდამ არის იგი თარგმნილი.

პირველის კითხვის პასუხი თავის თავად გამოსჭვირს იქი-
დამ, რომ ტექსტი № 570 და № 646 არც თავებადაა დაყოფილი და არც მუხლებად, თვეების სახელები მასში, ვით ქართ. უძველეს დროის ნაშთთაგანში, ისევ წარმართულია, და ამ მხრივ და აგრეთვე ენის მხრივაც ბევრად განსხვავდება ათონის 978 წლ. დაბადების ტექსტისაგან. პირად ჩვენ ტექსტი №-ებისა 570 და 646 მიგვაჩნია ძეგლად არა უგვიანეს მე-VI საუკუნისა. ამავე ხანს აკუთვნებს პროფესორი მარრი მის მიერ იერუსალიმში ნაპოვნ ეზდრას წიგნის თარგმანს*). ისტორიკოს-მკვლევარს თ. ჟორდანიას გაუშინჯავს შესანიშნავი ხელნაწერი („წესი და განგება“) მე-VII – VIII საუკ. (Нов. Рѣчь, № 167). დიდად პატივცემული პროფი ა. ა.

ცაგარელი გაგვაცნობს მე-VII-VIII საუკ. დავითნს (Свѣд., вып. 2, ბოლოში). უძველეს დროის ქართ. წმიდანების (შუშანიკის, ევსტათის (მეექვსე საუკ.), აბოს და სხ.). ცხოვრებაში გვხვდება ბიბლიური ტექსტები, რომლებიც უცვლელად მოიპოვებინ ჩვენს დაბადებაში. ორიოდ მაგალითი:

*) „Самъ переводъ грузинскій ни въ какомъ случаѣ не поздѣе VII вѣка, но возможно, что онъ и древнѣе“ (Марръ. Предварит. Отчетъ о работахъ на Синаѣ ... и въ Іерусалимѣ, въ Поѣздку, 1902 г.» გვ. 15). იხ. აგრეთვე ჩვენი „ქართ. მწერლობა“ წ. 1, გვ. 191.

– 63 –

	№ 51.	№ 471 (978 წლ.)
გამოგიბრწინდეს თქოვენ მოშიშთა სა- ხელისა მისისათა მზჭ იგი სიმართლი- სად რ~ლსა აქოვს კო- ვრნებად და ქოვუმე ფრთეთა მისთა (აბოს ცხოვ., გვ. 14)	აღმოგიბრწინდეს თ~ქნ მოშიშთა სა- ხელისა ჩემისათა მზე სიმართლისა და კურნებად შორის ფრთეთა მისთა (მალ. 4,2)	გამოგიბრწინდეს თქ~ნ მოშიშთა სა- ხელისა ჩემისათა მზე სიმართლისა და კუ- რწებად ქუწმე ფრ- თეთა მისთა (გვ. 333)
ნეტარ არს კაცი რ~ლსა ამხილა ო~ნ და სწავლასა ყოვ- ლისა მპყრობელისა- სა ნუ განიშორებ რ~ მან აღმის და კუა- ლად აგის (გობრო- ნის ცხ. დაწერ. სტე- ფანე მტბევარისაგან მე-X ს. დამდეგს).	ნეტარ არს კაცი რ~ლსა ამხილა ო~ნ სწავლასა ყ~ისა მპყ- რობელისასა ნუ გა- ნიშორებ რ~მან აღმის და მერმე კ~დ მოაგის (იობ. 5,17).	ნეტარ არს კაცი რ~ლსა ამხილა ო~ნ სწავლასა ყოვლისა მპყრობელისასა ნუ განეშორები რ~მან ამხილა და მერმე კუალად მოაგის (გვ. 540).

ივერთ და კოლხელებს პროკოპი კესარიელი († 565 წ.) სთვლის იმისთანა ქრისტიანებად, რომელთაც საქრისტიანო წესები ყველა ხალხებზე უკეთეს დაუცავთ. ამისთანა ერს შეუძლებელი იყო თავისი წირვა-ლოცვა, თავისი საკუთარი წიგნები არ ჰქონოდა. საქრისტიანო წეს-წყობილების უკეთესი აღსრულება და უწიგნობობა! მეორე კითხვის საპასუხოდ აქ მოვაგონებთ მკითხველს მხოლოდ იმას, რომ არსებობს ბიბლიურ ტექსტის რამდენიმე თარგმანი და რეცენზიები. – 70-თა თარგმანი, ეზდრას კანონი, მასსორული ტექსტი, ორიგენის შემუშავებული, ლუკიანის ანტიოქიურ-კოსტანტინეპოლური (311 წ.), ისიხისა იერუსალიმურ-ეგვიპტური *) (311 წ.),

*) ეს ის ისჯი ხომ არ არის, რომლის მიერ გაწყობილი ძველი დავითნი გვაქვს ჩვენ? (იხ. ჩვენი Опис. Рукоп. Церк. Муз., გვ. 187).

– 64 –

სვმაქოსი, აკვლასი, თეოდოტიონისა (II ს.), იერონიმისა

(346 – 420), პეშიტო (II – III ს.) და სხ. – და ქართული დაბადება თითქმის ყველგან იგივე 70-თა თარგმანია. მაგრამ წინ ნუ წავუსწრებთ კითხვას. დავასრულოთ ეს თავი ზემო დაბეჭდილ შედარებებში ხმარებულ ძველ სიტყვების აღწერებით, მით უმეტეს, რომ ზოგიერთი მათგან გვხვდება თვით ვანის ლურსმულ წარწერებშიაც.

აგნისანი, იობ. 40,17 მაღალი და უნაყოფო ხე, ვით კვპაროზი, ჭანდარი. **ადარის თუე,** იგრიკა 79*), 81. **აფარი, იანვარი,** დაბ. 14,16. წარმოსდ. სიტყვიდამ ავი, ინგ. ავანცება, აკლება. **აზავერი,** საკიდარი ხარი I ნემ. 12,40. შეად. მოზვერი. **აპკა, აფსკა იობ.** 17,10. კანი; თხელფერდი. **არტაშე-არტაშენ-არტახშენ** 86. **ასისთავი, сотникъ** 43 **ასლი, полба** 3. **აუბენით, запрягайте** 32. **ალგვალე – ალვიდოდე, иди** 13. **ალკვარდოს – ალკუარდოს, извергнеть** 15. **აპმზადენ, запрягай** 2. **ბაკონი, края** 2 ნემ. 4,5. ორბ. „ბაკო, პირი ჭურჭელთა და ფიალთანი“. იმავე ძირისაა

*) ციფრი ყველგან ნიშნავს გ-ს.

ბაგე=მეგრ. ბაგი, პიჯი (პირი). [ки 67. **ბალარჯი, უცომოდ** опр7сно-**ბანაკი, стань** 19. შეად. ბინა (=თურქ. ბინა), ბუნაგი. **ბგერამ, ржаніе** 20. **ბედეკი, повреждение** 53. ორბ. „დაძველებულისა და არ ღვეულის გაახლება“. **ბედეკი-ბედეში-ბედაკი, повреждение** 54. ლურსმულ წარწერებში: ბადუმი. **ბირთვი, ბურთი, шаръ** გამოსლ. 51,17, იგავ. 25,11. ობ. ჩვენი ქართ. მწერ. წ. 2, გვ. 93. **ბორობანი, ბურობანი, дерево тѣнисное** 59; широколиственное дерево. ლევ-23,40. л7совъ 88 **ბოსტნის მცველი, хранитель** **ბჭეთა კურტიმლეგი, связи воротъ** ნემ. 22,3.

გამართ-შემართ: „და იყვნენ თავნი მათნი გამართ და ბოლოები შემართ“. 2 ნემ. 4,4. **განჩემებული, заклѣтый** ლევ. 27,21. ორბ.: „განწილულივით“. **განაწონა-განსწონა, поразили** 34. **გარდასაბურველი, покрывало** გამოსლ. 26, 17-40. **გზირი, скороходъ** 43. **გრივი, мѣра** 22,24. 22 ქსესტი; 30 მოდი. **დააპყართ კართა, закройте дверь** 4 მეფ. 6,32. **დანგი.** „ოცი დანგი იყოს სა-

პური, მეგრ. დიარუა – მოვა, ჭამა. შეად. ოდოში. **ვამ, 38.** **ზატიკი პასექისა** пасха 71; 72. **ზატიკი ვნებისა** пасха 71 და 72. **თითოეულად-თვთვეულად-თუი-თოეულად** каждый 11. **თხემი, черепъ** 37. სვანურად თხემ – თავი. **იავარჰყვეს, разграбили** 22. **იაკინთო-ჯაკინთე-ἀκινθός** 22. 2,7; 2,14. გამოსლ. 28. 1, 4, 14; 27, 16. გურ. აკიანთებს, ცეცხლივით ანათებს; კიანთი ბრწყინვალე.

ტირი“ ლევ. 27,26.
დასცა, поразилъ 56.
დარიელ-დარელ, 95. [6,32.
დაჭყლიმეთ, прижмите 4 მეფ.
დიდრაქმა-დიდ დრაქმა, сикль
 ნეუმ. 10,32, 10,36.
დორაკი, гинъ რიცხ. 28,5. ორბ.:
 „დორა – კოკის ნახევარი,
 დორაკი – დორას ნახევა-
დრაკანი, драхма 92. [რი“.
ეგურტი, стражъ 31.
ეგბატანი – ეგბატანი, 83.
ეშაზი რვალისაჲ море мѣд-
 ное 76. [6,25.
ერგასი, ორმოცდა ათი 4 მეფ.
ეტერი, сырыя зерна 16. იმა-
 ვე ძირიდამაა სვან. დიარ=

იაკინთეს ეტიმოლოგიის სწო-
 რე განსამარტებლად (ზემო გვ.
 13): „პომპეოსმა კავკასიაში
 66 წ. ქრ. წ. აღმოაჩინა ივე-
 რია და ალბანია, ე. ი. აწინ-
 დელი გიორგია – საქართველო.
 პომპეოსმა მითრიდატის საჭუ-
 რჭლე პოვა სავსედ ძვირფას
 ქვებით, მარგალიტით, ალმა-
 სით და სხ... მარგალიტს და
 ძვირფას ქვებს, გვარწმუნებს
 პლინიუსი, მანამდე არ გასცნო-
 ბოდნენ რომაელები“ (კ. რიტ-
 ტერ. Ист. Землевѣд., გვ. 80).
იგრიკა – ნისანი 77 და 79. თვე
იეზერი, 47. [აპრილი.
ინანინ=ინანებს იგავ. 20,25.
იქთვერანი, სათევზური 90. მრ.

– 66 –

რიცხვი ბერძნ. სიტყვისა
 იჳზს– თევზი. [(6,20.
კაბიწი, სამი კოდი каба 4 მეფ.
კარანი, მოსაქმენი 3 ეზრა, 8,68.
კარაული, კაპრაული животное
 89. ორბ.: „სავედარი ვი-
 რი“.
კარშიკნი, крючки გამოსლ. 26,
 5,11, 27,10. ინგ. ქარ-
 შიკი გარსაკრავი.
კები მროწეულთა, - яблоки гра-
 натовыя 2 ნეშტ. 3,116.
 სვეტების მრგვალი თავები.
კეთროვნება, проказа 58.
კელობა – კოჭლობა, „კელებთ
 ორითავე გოჯითა“ Хро-
 маете на оба колъна
 3 მეფ. 18,21. [და 92.
კუართი, კუართი СВ, "" . Свящ. одѣж-
კოტორი – პატარა, სვ. კოტოლ
 (3 მეფ. 17,11).
კუბო=ბერძნ. κύβας
კილო, петля გამოსლ. 26,4-5.
კურტიმლები ბჭეთა связи во-
 ротъ 1 ნეშტი 22,3.
 ორბ.: „კურტი=კურტიმ-
 ლები კარის კამარები“.
ლამუნი, ნდომის მიზევა
ლოკდეს-ლოშდეს. Лизали 12.
მამამუშე воспитатель 4 მეფ.
 10,1.
მანა коль (მანა საინგილ. მარ-
 გილი) გამოსლ. 27,19.

მანაა, შესაწირავი ეზეკია 45,24.
 მეგრ. მანუა, ტუსვა.
მარწუხნი, связи გამოსლ. 27,10.
მაქმა – მაქმანი одъяло 27,10.
მაღალნი, высоты 59.
მზარაულთმთავარი, начальн. тѣ-
 лохранителей 75,76.
მიტევება, юбилей; მიტევები-
 სა წელიწადი, юбилей -
 ный годъ ლევ. 27,21-24.
მიპრაკნი-მრაკნი - მეარაკნი, 95.
 გამოსლ. 40,1. თვე მარტი.
მკუირცხლები რჩეული, отбор-
 ная пѣхота 85.
მმრკუნელი-მურკვალი, нѣшлиль-
 ничій 63.
მნენი, начальники надъ имѣ-
 ниями 1 ნეშ. 29,6. ორბ.:
 „მნე, მოხელე“. სვან. ლი-
 მნე კვება, ჭმევა.
მოკრაული, неистовый 30.
მოდგრემანა, нарумянилась 36.
მოსამენადნა-მოსამეიმიზდნა на-
 няль. ნახე ნადნი.
მორჩუნა რვალითა обложилъ
 мѣдью 2 ნეშ. 4,9; 1 ნეშ.
 20,3. მორჩუნვალ для
 обложенія.
მროწეულთა კები, гранатовыя
 яблоки (სვეტების თავები)
 2 ნეშტ. 3,16.
მტიერ, плѣшивый 13.

მტვევბარნი полчиша 73.
მჭელი, горсть (3 მეფ. 17,12).
ნადნი, შემწენი помогавшие 6,2,83. „მონადეს სასყიდლით ერი მრავალი“ (№ 646, გვ. 522). ნახე მოსამეინადნა. იგივე სიტყვა გვხვდება 1042 წ. გადაწერილ კრებულსა (№ 500) და მის ვარიანტებში. „მონადნა - მოირთხნა, მონადა - მოიყვანა“. მონადა „пригласил“ კი არ არის, როგორც თარგმნის მარრი (Плѣнение Іер., 26), არამედ привлечь, нанять.
ნაჯდომი – ნაჯდომი, სკინტი (აშიაზე განმარტ). Пометь 4 მეფ. 6,25.
ნართევი (ერი), союзник 85.
ნასთან – есстан (სახელია.) 61 და 74. [ნი 69].
ნამოვანი – კედრონი – კედროვა-ნაღვარევი – ჰევი, долина 69.
ნებნი ჰელისა, кисти рукъ 37.;
ნესტუები, трыны 55. ამავე ძირისაა ნესტო; ნესტოები – სვან. სტურა.
ნიჟარი (§ 66) чаша 4 მეფ. 21, 13. ორბ.: „ნიჟარი – ფარფური“. ინგ. სანჯუდ-

ზივ. ჭვალს, თვალნაკრავს ჰკურნებსო ეს მძივი – ნიჟარი.
ნისანი, იგრიკა 77. აპრილი.
ნოიჭი-ნოიჭი-ნოჭი, 15. ორბ.: „ნოიჭი, ისვრიმი“.
ორიონი, ალიონი ესაია 13,10.
ობრიდენ, зазвенять 66.
პასეკი, пасха 71 და 72.
პარდუსი, (საბას არ აუხსნია ეს სიტყვა. ვანურ ლურს. წარწერებში: **პარდაე**.
პატნეზი, „მოადგო პატნეზი“ осаждайте 4.
პაჭენისი, კოპიო, списокъ. ესთერ. 4,8. სომხ. „პატჭენ“.
პილენძი – რვალი, мдъ 76.
პინაკი, чаша 92.
ჟერა – ჟერი, стукъ 20.
რვალი, мѣдъ 76.
რიკისა – იგრიკისა 77.
რიჟურაჟუს, въ сумерки 19.
როსკიპნი – როსპიკნი блудницы 12.
საბურველი завѣса გამოსლ. 27.
საგლენი 76. [16].
სადართო – სადერონით – სადეროთით, „въ ряды“, „за Ряды“ 44 და 50. ორბ.: განკერძოვებული.
საებგურო გოდოლი, сторожевая башня 59.

სავარძელი, сѣдалище 11.
სამინდომი, пшенич. мука 22; რიცხ. 28,5.
სამსჭვალი, ლურსმანი 55.
სარკუმელი – სარკმელი окно 36.
სარცხვინელთა ადგილი, სასკორე мѣсто нечистотъ 42.
სასთუნლით სათუნლით (§ ვ) у изголовья 3 მეფ. 19,4. იხ. ჩვენი ქართ. მწ., გვ. 91.
სასწორი, сикль 17. ურბნ. სახარ. სასწოვრი (მათე 17,27), ტიმენდ. στήριξ დაბეჭდ. სახარ. სტატირი, სომხ. სატერ. სტატირი (ზოლი=შანთი) იყო სხვა-

სერსეროთი, сѣтка, ძჭპочка 2 ნემ. 3,16. ორბ.: „რკინა დაწული ზადის სახედ“. ფანჯრებ. მავთულის ზადე.
სინორი=σύνορος
სიავი – სიავევაბი 76.
სკორე, навозъ 38.
სოფერი, Офиръ 1 ნემ. 29,4.
სტამანი – სტამნი кувшинъ 3 მეფ. 19,6. სვან. სტამან.
სტჯვიდეს სტჯრიოთა, трубили трубами 48.
ტასტები – ტამტები 55.
ტენება – ჭდევა толкотня. 23.
ტუინოვანი, ტვინოვანი (ტვინი-ანი).

დასხვა წონისა. ფულად მანათამდე, ოქროსი 5 მანათამდე.

საქმადარ, на производство работъ. „მისცეს ფასი საქმადარ ოქრო ორი ბევრი, ვეცხლი ბევრი ქანქარი...“ (ნეუმ. 7,71).

საჭურისი, увнухъ, придворный“ 21 და 78

საჰმანი – სამანი 90 (4 მეფ. 23, 17)=ბერძნ. στήμα, στήμιον სომხ. „საჰმან“.

სერტყი дуправы 68. ხეთა ჯგუფი საყდრად 68.

სერტყი, изображение Астраты

– 69 –

ნი (ე. ი. ისპანიის ქართველნი), ხოლო სემისნი: სპარსნი, ქართველნი, პონტოელნი, ჰერნი, მეჯურელნი*), კაბადუკიელნი, ოსნი, ჯიქნი, აფხაზნი, მეგრელნი. წმ. ნინოს ცხ-ში მცხეთა მოხსენებულია უჟიკთა ქალაქად (იხ. შატ-ბერდის ქრიატომ.).

უჟიკი, 80.

ურაკპარაკი, площадь 91. იხ. ჩვენი Опис. Рук. Церк. музея, გვ. 294.

ურაკპარაკთა ზღუდემდე, до ст7-ны широкой 91.

უცომოდ, опръсноки 67.

უცხოთესლნი, филистимляне 25 და სხ.

ფარდვა, განაწილება, წილად რგუნება. მის ფარდია, მისი ხვედრია, საკუთვნოა.

ფიალები 76.

ფილები, 76.

ფუცხუები – ფუცხუნი 76.

ფოლოცი, მოედანი 44.

ფიჩვთა – ფიჩუითა, съ шелухою 4 მეფ. 4,42.

*) ეს სახელი გვხვდება აგრეთვე მიქელ მოდრეკილის საგალობელში: „შევკრიბენ ბერძულნი, მეხურნი და ქართულნი“ (იხ. ჩვენი „მეათე საუკ. საუნჯე“).

უკუნაწარ 50. შეად. წინასწარ, უკუნასწარ.

ულუკი, вызыватель мертвецовъ, волшебникъ 65.

უჟიკეთი – ხუჟიკეთი 80.83. წმ. მაქსიმე აღმსარებელის († 664 წ.) განმარტებით (იხ. ხელნაწ. № 636, გვ. 91 – 93) უჟიკნი არიან იაფეთისნი, და მისვე ტომისაგანნი აგრეთვე გარბანელნი, მოსოხ, თობელ, ლეკნი, სომეხნი, ამაზონელნი, კოლხელნი, რუსნი, სკვთნი, ხაზარნი, ქართველნი დასავლეთისანი სპან-

ქრთილისად, ячменный 16.

ქურუმი, жрецъ 51.

ღილი, петля გამოსლ. 26,10.

ღუაწლი, საშიშარი ბრძოლა 3 მეფ. 22,35.

ღუწა, ძნელი მოჭირვება ეზეკ-13,19.

ყე: „სულთა ღირწთასა შიოდეს ყე“ (იგავთა 18,8). ინგ. შიოდესყ, რაჭ. შიოდეს-ყე.

ყრმანი, слуги 6 და 7 (3 მეფ. 20,17; მაკაბ. თ.1).

ყრმები მციროვანი, д7ти молодья 13.

შარავანდი – შარავანდედი, царствование 2 ეზდ. 5,6.

17,7. შარავანდედთა ასული царск. Дочь 1 მეფ. 9,34.

შეშა № 51=ფიჩხი № 570=ჩხირი № 646 (3 მეფ. 17,12).

შესაკინძველად, для соединения გამოსლ. 26,4.

შუმან=შუმ=შუს, Суза.

ძგიდე, край გამოსლ. 26,4,10.

ძეგლი, статуя 59.

წიგნარა, საქონლის მუცლის ტყავი.

წიგნისსამარხველო, книгохранилище 80.

წინამცოროვალნი, скороходы 43.

წყობა 56.

ჭრელად ნემსული, узорчатая работа გამოსლ. 27,16,

ჭურჭერი, сосудъ 55.

ხაონი, ნაზუქივით იერ. 7,18.

ხარაკი, дань ეზრა 4,13.

ხარისხნი, подставы 76; под-ножія გამოსლ. 27,18.

ხარტუკი, (4 მეფ. 19,28) – ხარტუკი (№ 471) – ხარტუკი (აბოს ცხ.) „განვაცვა ხარტუკი ცხვრთა შენტ! და დანდალი ყბასა შენსა“. სლავ: „Вложу удицу (რუს.: кольцо) мою въ ноздри твоя и бразду (რუს.: удила) во устнѣ“ (რუს.: въ ротъ) твои“.

ხარჭა 87.

ხენეში, ავი, ცუდი (მათე 7,17). სვ. ხოლა – ცუდი, გლახა.

ხვაფი (2 ნემ. 31,6) რუს. множество. სვ. ხვაფ – ბევრი.

ხუადი=ახტა 2 ნემ. 225.

ხუასტაგი, (2 ნემ. 32,29) стада. ორბ.: „ხუასტაგი, საქონელი და საყოლელი“. ჰევსა მარილოვანთასა, на долинѣ соляной 56.

ჭუეზა, лепешка 3 მეფ. 19,6.

ჯაჭუჭური, щиты 46.

ჯე, ორბ.: „ომის ნაშოვრის მო-

ზიარე“. ჯე არის ადგილი, დროებითი ბინა, საცა ომისა თუ ნადირობის მონაწილენი იყოფენ ნაშოვარს, ნალაფევს, ნანადირევს. იგი წარმოსდგ. ზმნიდამ ჯდომა და ნიშნავს იმასვე, რასაც რუსული приваль. ამავე ფესვიდამ გვაქვს ეჯი (=3 მილი). აქ ე თავსართია, ვით სიტყვებში ენა (=მეგრ. ნინა, სვან. ნინ *), ეკალი (მეგრ. კალიე). ეჯი არის იგივე ე-ჯე ე. ი. სა-ჯე საჯდომი, სასვენი ადგილი დიდ გზებზედ თუ ტყეთა წარაფებსა და ბილიკებში.

ჯეკმა, მეტის-მეტად (ისო3,16).

„ჯეკმა უმეცართა“ მე-16 ფსალმუნის განმარტებაში (ჩვენი Опис. рукоп. церк. муз., გვ. 188). მე-VIII-IX ს. „სახისმეტყველებაში“: ჯეკმა მართვს მოყოვარჯ არს (გვ. 220 ა), მშუდ არს ჯეკმა (229 ა), ჯეკმა სასტიკ არს ვეშაპი (236 ა), ჯეკმა მტერ არს გოჯელისა (239 ბ).

ჰონე-ჰუნე-აონე, конь 20.

ჰოროლები-ჰორლები, копия 46.

მ. ჯანაშვილი

*) ენა, ე. ი. რაც ენობს, უნობს (უბნობს), ნინობს.

საქართველოს ისტორია წ. I	1 მან.
Исторія Грузинской Церкви	40 კაპ.
ქართული გრამატიკა	50 კაპ.
ქართული მწერლობა	80 კაპ.
ნაშრომი 1.	20 კაპ.

ნაშრომი 2. 20 კვ.

ნაშრომი 3. 20 კვ.